ARCHIVU
pentru filologia si istoria.

Nr. XIX. 20. Octobre 1868.

(XXVIII.)

SISTEM'A ORTOGRAFICA.

IV. — Cosecenti'a.

Panà acì venisemu in anulu trecutu cu discusiunile, ce le amu fostu inceputu sub titlu de sistem'a ortografica.

Inse calatori'a la B., si cele urmate dein desbaterile academice de acolo, intrerupsera continuarea compusetiunei incepute si de una data si firulu ideeloru, ce aveau se intre si se se desvolte in decursulu compusetiunei. Si ast'a fù unu mare reu pentru acestu articlu.

Pentru cà si cea mai buna compusetiune patemesce nespusu multu, deca autoriulu o intrerumpe pre mai multu tempu.

Pentru cà compusetiunea neintrerupta e unu totu rotundîtu si completu in tote partile lui, cá deintru una versatura; pre candu compusetiunea continuata dupa intrerumpere sémena multu cu lucrulu inaditu, si asia mai in colò.

La acestea se adause si una alta fatalitate, cà continuarea compusetiunei se venì pre tempulu celu mai reu, candu adeca autoriulu nu erá in pusetiune de a scí, ca directiunei sei dè.

Pentru cà, pre candu autoriulu avea se si prepare articlulu in manuscrisu mai cu doue lune in a-ante de editiunea lui, fiendu cà almentrea nu merge, chiaru pre atunci Academi'a nostra erasi s'a adunatu, si se ocupá chiaru cu deslegarea cestiunei de sistem'a ortografica, si potea cá in acel'asi minutu, candu noi ne scrieamu idee-le nostre intru una directiune, Academi'a se decida intru alt'a.

Si deca erá se decida intru alt'a, la ce se ne mai batemu capulu asupr'a unei cestiuni definite, ce a devenitu fait accompli?

Er' de a decisu in acceasi directiune cu noi, atunci dá, pote se mai fia lipsa de unele dilucidatiuni, — si oblegatiunea nostra ar' fí pote, se dàmu unele dilucidatiuni, dupa cumu adeca va aparé necesitatea loru, carea pentru atunci érasi nu ne potea fí cunoscuta.

Potea inse chiaru si in casulu contrariu se avemu lipsa a ne apará sistem'a, ce o amu sustienutu panà acumu cu atâta indelunga rabdare.

Pentru cà nu suntemu asia de lasi, câtu se ne aruncàmu de una data armele in urdîce, chiaru si candu adversariulu nostru ar' fí una academia.

Asia pentru a continuá articlulu nostru in meritulu lucrului, aveamu se asteptàmu mai antaniu verdictulu, ce erá se urmeze in scurtu; pentru cá se avemu regazu de a ne reculege, si ostenel'a nostra se nu ne fia facuta in desiertu.

Si atât'a inca amu scrisu aici numai pentru cercustanti'a lucrului, pentru cá se nu ne remania hiatu in numeri, intre alu XVIII si XX, deca cumu va ne vomu mai decide a continuá.

Er' de nu vomu mai continuá in nr. XX, bunii nostri lectori vomu se scia, cà acestu articlu nece se va continuá mai multu.

La totu casulu inse, ori cumu va decide Academi'a, si ori cà vomu mai continuá acestu articlu, ori nu, — totu cu asta ocasiune mai avemu a face inca una reflesiune necesaria pentru sistem'a ortografica a' nostra.

Una obiectiune de mare momentu se facù acestei sisteme, aceea: cà nu ar' fí asia de cosecente, pre cumu ar' postulá principiulu adoptatu etimologicu, si precumu de esemplu alte sisteme de acel'asi principiu, se dîce, câ sî suntu.

Obiectiune, care multu reu a causatu sistemei nostre, pentru cà tota necosecenti'a se crede a fí unu defectu neescusatu, nelogicu si neratiunale, si de acea tote faptele, cugetele, si chiaru si sistemele, ce nu suntu cosecenti, eo ipso suntu condamnate.

Cu tote astea, cauta si noi insine se recunoscemu, si amu recunoscutu-o si mai in a-ante mai de multe ori apriatu seau in termini sinonimi, de sî cu multa parere de reu, precumu se cuvenea. Si candu amu dîsu aliurea, si chiaru in acestu

organu de publicitate, de esemplu in nr. III, sub rubric'a: Concesiuni ortografice, cà suntemu nevoliti a face unele concesiuni, totu aceea amu facutu.

Amu dîsu se facemu atari concesiuni principiului foneticu; amu dîsu noi, a dîsu si Comisiunea filologica dein Sabiniu 1860; si ast'a totu atât'a face, catu a recunosce si a admite necosecenti'a in unele parti ale sistemei.

Inse se vedemu, deca insasi obiectiunea necusecentiei acesteia e atâtu de ratiunale, pre câtu e la prim'a aparentia.

Abaterea de la regula seau principiu, se dîce esceptiune; si in adeveru tota regul'a, ori câtu de mica, inca e principiu, si tota esceptiunea necosecentia.

Tote gramatecele totoru limbeloru, si tote ortografie-le dein lume, au esceptiuni dela regula, si deca vrei se le dîci pre nume, tote suntu plene de necusecentie.

Arate-mi imputatorii sistemei nostre, macaru numai una limba in lume, care in regulele ei gramaticali si ortografice se fia derepta cá lumin'a, regulele ei se fia atâtu de esacte cá regulele matematece, forà esceptiuni si forà — necosecentie, si atunci voru avé tota dereptatea de a ne imputá, cà ce sistem'a nostra nu e deplenu cosecente.

Ei bene, dar' se asteptàmu noi, panà se va aflá unu geniu, care se ne dè ceea, ce nu are panà acumu nece una limba in lume, una sistema forà nece una esceptiune seau necusecentia? Prea bene!

— Acelu geniu, ne respundu, s'a aflatu; celu pucinu asia se dîce. Si ast'a prea bene! Nu avemu nemica in cuntra, deca e asia. Numai punemu si noi una mica intrebare: Unde e? si ce-ne-lu urmeza?

Si cá lectorii nostri se intielega valorea acelei obiectiuni si mai chiaru, si mai luminatu de câtu insasi lumin'a deca s'ar' poté, eca si una istoriora, camu in sensulu acest'a, ce pote voru fí sciendu-o si altii, inse totu un'a.

Unu bibliomanu, va se dîca unu omu nebunitu in carti, altii dîcu cà unu miliunariu, ce volìea dupa moda se aiba si una biblioteca, cumperandu seau comitendu a se cumperá una multîme mare de carti, aflà in urma, cà in cuntr'a a tota armoni'a, cartile cumparate erau atâtu de diferite in formatu, dela formatulu imperiale pre in tote gradele panà la celu de 64, in câtu erá cu nepotentia a le asiediá in simetria intru una biblioteca elegante; unu matematecu pote s'ar' fí si necazitu in contr'a editoriloru, cà celu pucinu nu oserbeza cu scumpatate mesur'a formateloru foliu, 4-o, 8-o etc. — Ce se faca? — Unu amicu inteligente, pre cumu se afla totu de un'a cu glot'a in giurulu barbatiloru mari si cu parale, ia venitu numai de càtu intru ajutoriu cu unu consiliu practicu de minune; dîse se chiame pre legatoriulu de carti, se lapede afora pre cele menunte, er' pre cele alalte legandule dupa una mesura se le niveleze pre toṫe la unu singuru formatu. — Legatoriulu implenì comisiunea, si bibliomanulu seau miliunariulu nostru avù in scurtu una biblioteca minunata, pre câtu se pote de elegante, si simetrica in tote partile ei, câtu tî-se parea, cà bibliotec'a stà numai dein una carte in dieci de milie de esemplaria, si ochiulu se pascea in simetri'a, uniformitatea si armoni'a completa a' cartiloru, unde nu potea se se smentesca nece intru unu variatate, esceptiune seau necosecentia, — pentru cà legatoriulu le retezase pre tote, cumu amu dîsu, dupa unu principiu seau regula.

Intrebàmu, cà de ce folosu pote se fia una biblioteca atatu de esacta in tote partile ei?

Se tragemu acumu una paralela pentru una sistema gramatica - ortografica, in care esactitatea matemateca se fia atâtu de rigorosa, cá in bibliotec'a, ce avumu onorea de a-o amentí, si in care se nu mai fia alta de câtu regula, si nece una esceptiune; — si unde limb'a acelei gramatece s'ar' contrariá regulei, gramateculu se o reteze; chiaru de ar' taliá si in viu, cumu a taliatu legatoriulu nostru dein cartile increditute manipulatiunei lui totu ce redundá preste mesur'a, va se dîca preste principiulu seu.

Ei bene, apoi se mai intrebàmu si aci, cà ce folosu va fi sì de atare sistema, cosecente cá matematec'a, forà nece una onorabile esceptiune?

Respunsulu se-lu lasàmu in judecat'a lectoriloru nostri, — si se concludemu.

Intre tote limbe-le, câte cunoscemu, vechie si noue, nu conoscemu asia de regulate cá doue: cea araba si cea sanscrita. Inse si aceste doue, cari de altmentrea potu sierbí de mustra toturoru limbeloru, cumu se fia una limba regulata, pre lenga totu regularitatea gramatecei si ortografiei loru, mai au si esceptiunile loru dela regule, va se dîca necosecentiele loru. Celi ce le cunoscu, voru scí, cà lucrulu este asia; er' celi nu le

cunoscu si se voru indoí, rogàmu-i se faca bene se le invetie.

Ce dar' nu se pote nece de cumu, si ce nu se afla nece intru una limba dein lume, — suntemu noi singuri detori se facemu in sistema nostru?

Este cene-va, care se voliesca a se tractá limb'a romanesca, cumu a tractatu legatoriulu de carti pre acestea in istorior'a nostra? Se taliàmu tote esceptiunile dein limba si cele mai inradecinate si mai universali, cá se nu remania nece urma de neregularitate, va se dîca de ne-cosecentia?

Nu sciu; se pote, dar' nu credu.

Cu tote acestea, lucrulu nu ar' fí cu totulu chiaru cu nepotentia: a scrie una gramateca romanesca in tota rigorea cosecentiei, urmandu metodulu legatoriului nostru; — numai câtu apoi ar' esî numai de câtu la lumina intrebarea: cà ce felu de gramateca ar' fí aceca? reale ori imaginarea?

Apoi volîmu se nu se uite, cà dupa noi sistem'a-ortografica e in cea mai strînsa legatura cu sistem'a gramaticale, si aceea face parte dein acest'a, precumu se vede in amendoue gramatecele nostre, asia in câtu ce dîcemu de un'a, se intielege naturalmente si de cea alalte.

Asia dein cele premise, bunii nostri lectori se voru fí convinsu pre deplenu, cà noi nu suntemu atâta de ultra in teoria, câtu se ignoràmu de voliá realitatea.

Cosecentia, dá; si noi o adoràmu, cá unu ideale, la care ne nevolîmu a ne apropiá, chiaru si in sistem'a ortografica, pre câtu ne lierta fragilitatea omenesca.

Dar' deca nu potemu se o ajungemu, nece aicia, cá necaliurea, afora dein matematica, judecii aequitabili (cumu se dîcemu romanesce?), speràmu cà ne voru scusá si pre noi, cá pe toti pecatosii nepotentiosi.

Deca nu. Caluí ce va aruncá cu pietra in noi, vomu dîce: Tu vero fac melius!

De almentrea, celi ce voru fí percursu cu luare amente tractatulu gramatecei nostre, voru fí oserbatu, cà ori unde nu ne amu potutu tiené strinsu de cosecenti'a sistemei si a principiului, nu numai amu facutu atenti pre lectoru nostri la atare neregularitate, dar' totu de una data amu aratatu si causele pentru ce?

Si cu atât'a credemu, cà amu facutu destulu si postulatului cosecentiei, in câtu ne a fostu prein potentia.

Nota. Gazet'a Transilv. in nr. 73, mai antaniu ne confirma scirea, ce o luasemu si pre cale privata, cumu cà Societatea academica dein B., a votatu pentru operatulu gramaticale cu devis'a: Si consuetudo vicerit etc. vedi nr. trecutu.

XXXII.

ALTE DATE DE TERRA BLACORUM dein anulu 1222—3.

Regele Ungariei Andreiu II, carele dedese ospetiloru teutonici acea fromosa diploma privilegiale in a. 1224, ce o publicaramu in numerulu trecutu, in liberalitatea sa cea mare, de a face atâte donatiuni grandiose ospetiloru, alesu teutonici, cari alergau dein tote partile Germaniei, si mai anumitu dein Flandri'a, spre a impoporá partile desierte ale Ungarie si Ultrasilvanei, precumu arata nenumeratele documente dein acea epoca, intre altele a mai donatu si unei munastiri redicate in Cartîsior'a, scaunulu Sabiniului, unu dominiu mare, ruptu dein pamentulu romaniloru, seau cumu scrie diplom'a: exemtam de Blaccis, ceea ce nu insemneza nece de cumu cumparata, ci smulsa de la romani, — si ast'a inca in a-ante de privilegiulu datu Sasiloru nostri in 1224, precumu se va vedé dein testulu celu publicàmu mai la vale.

Acestu documentu, care totu una data contiene si metele acestei donatiuni, este interesante si dein partea geografica, fiendu cà dupa acestea se cunosce invederatu, cà pre unde erá acea terra Blacorum, de care si in alte documente dein a. 1222 se mai face amentire.

Documentulu, ce-lu dàmu acì sub nr. 1. dupa Diplomatariulu trnicu, cuprende doue donatiuni, si asia doue parti: una donatiune noua in partea de antaniu, si altá mai vechia in partea de in urma, si asta donatiune vechia, luatu dela romani, se dîce a fí fostu facuta inca mai de multu, pre candu in Trni'a erá Benedictu Voda.

Dealmentre documentulu acest'a, neavendu alta insemnatate pentru noi, nu amu crediutu a fí de necesitate alu mai traduce si romanesce, precumu nece pre cele alalte doua, ce urmeza, cari erasi contienu unele pasagia de terra Blacorum, marginindune a traduce singuru pe acestea in notele de sub testu, ce le vomu dá impreuna cu alte anotatiuni.

I. Diplom'a Andreana dein a. 1223.

In nomine s. trinitatis et individuae unitatis. Andreas dei gratia Hungariae etc. rex in perpetuum. Cum quaelibet justa petitio apud regiae serenitatis excellentiam sit admittenda, illa maxime mereri censetur optentum, quae ab animo divinitus inspirato procedens praecedit velle petentis, largiendo terrena lucrari caelestia, et temporalibus institutis acquirere sempiterna.

Hinc est, quod ad universorum notitiam tenore praesentium pervenire volumus, quod cum fideli ac dilecto clerico nostro magistro Gocelino propter indeciduae fidelitatis obsequia montem s. Michaëlis*) cum ecclesia et terra pertinente, situm in ultrasilvanis partibus, quem de Zebiniensi ecclesia in concambium terrae Borodnik receperamus, simul cum omnibus suis pertinentiis, eodem jure libertatis, quo nos optinueramus, libere ac pacifice jure perpetuo possidendam (sic), per fidelem nostrum Pouka filium caeci Eliahim contulissemus, postmodum processu temporis divinitus s. **) inspirante pro remedio animae suae intuitu aeternae retributionis, qua unus quisque generaliter indiget, monasterio de Kerch***) contulisset, accedens ad nostram praesentiam multa precum postulavit instantia, quod donationi suae assensum praeberemus. Cum igitur regiae maiestatis intersit, cuique jura integra conservare, et piis dispositionibus auctoritatem impendere, justas ejusdem petitiones et optimam intentionem considerantes, favorem adhibuimus condignum. praenominatum itaque montem simul cum ecclesia, et terram cum suis pertinentiis, eodem titulo libertatis, quo jam dictus magister Gocelinus per nos possederat, in praesenti pagina adnotata fecimus auctoritate nostri privilegii perempnari (sic) praememorato monasterio jure perpetuo possidendam. Prima meta terrae montis s. Michaëlis incipit ab oriente in pede alpium, et descendit per torrentem descendentem ab ipsis alpibus versus villam Ruetel, ****) metis assignatis juxta secus rivulum usque ad viam, quae ducit de ipso monte ad villam Ruetel, inde transit ipsam viam, et ascendit per quandam viam usque ad metam, quae dividit territoria de villa Hermani et de villa Ruetel, inde tendit sub pede montis vinearum de villa Hermani, et per quandam semitam, quae ducit ad insulam Christiani*****), usque verticem montis nemorosi, et per ipsam verticem ascendit iterum in alpes versus occidentem et ibi terminatur.

Item etiam confirmamus in praesenti privilegio terram, quam prius eidem monasterio contuleramus, exemptam de Blaccis, pro remedio animae nostrae per fidelem ac dilectum nostrum Benedictum tunc temporis waywodam assignari facientes. meta vero huius terrae incipiens a fluvio Alt, ubi finis est cuiusdam insulae, ascendit per paludem, quae vocatur Egwerpotak*) usque fagos, quae dicuntur Nogebik**) et in fine dictarum fagorum cadit in rivulum, qui dicitur Arpas***) et exinde per eundem rivulum ascendit usque alpes, et per alpes veniens versus australem plagam descendit in rivum, qui dicitur . . . ., per eundem rivum venit in fluvium Alt, et sic terminator.

Ut autem huius nostrae confirmationis series salva semper et inconcussa permaneat, praesentem concessimus paginam, sigilli nostri munimine in perpetuum roboratam. Datum per manus Cleti aulae nostri cancellarii et Agriensis praepositi. Anno dominicae incarnationis MCCXXIII. Strigoniensi sede vacante, reverendo Ugrino Cholocensi a. eppo existente etc. Regni autem nostri anno vicesimo.

Nota. De abati'a dein Cârti, dupa privilegiulu regelui Carolu I. dein a. 1322, se tienea posesiunile urmatorie: Kerz, Kreutz, Meschendorf, villa S. Nicolai, villa Abbatis, mons S. Michaelis, Földvar, Colonia (adi Coluni), Hortobach, si Kerz Valachorum, adeca Cartîsior'a. Vedi Benkö loc. cit. sî Schlözer pag. 30. Inse regele Mathi'a Corvinu la a. 1477, ob dissolutos conventualium mores, o desfientià, si o adause la prepositur'a dela Sabiniu, de unde apoi trecù la cetatea Sabiniului.

Loculu despre romani, in versiune suna: „Incale mai confirmàmu cu acestu privilegiu pamentulu, ce-lu donasemu mai in a-ante aceleasi munastiri, luatu dela romani, pentru vindecarea sufletului nostru, facundu ai-se asemná prein credentiosulu si dilectulu nostru Benedictu pre atuncia voda, er' metele acestui pamentu se incepu dela ap'a Oltului, unde e capetulu unei insule, suinduse prein unu locu, ce se chiama riulu siorecelui panà la fagii, ce se chiama fagii mari, si

*) Astadi nemtiesce Michelsberg, rom. Cisnadiora, in scaunulu Sabiniului, unde se afla si originalele diplomei.

**) Adeca: spiritu sancto.

***) Astadi nemtiesce Kerz, romanesca Cârti, de almentrea munastirea se numea Abbatia B. M. V. de Candelis ordinis Cisterciensium; vedi Benkö Milcovia tom. II. pag. 208 n. 3.

****) Nu scimu cumu se chiama astadi.

*****) Astadi nemtiesce Grossau, rom. Cristianu, singuru ungurescu in remasu vechiulu nume Keresztény — sziget.

*) Adeca ung. Egerpatak (riulu siorecelui), ci astadi cumu se chiama, nu scimu.

**) Adeca ung. Nagybük (fagulu mare); nece acest'a nu scimu, cumu se chiama adi.

***) La Arpasiulu-de-susu cu 1940 locuitori, si Arpasiulu de-diosu cu 560 loa, amendoua sate romanesci in tier'a Oltului.

„la capetulu acestoru fagi cadu in riurelu-lu, ce „se chiama Arpasiu, si de acì pre in acel'asi riu-„relu se suie catrà munti, si prein munti venindu „catrà partea australe descendu in riulu, ce se „chiama . . . . . si prein acelu riu se intorcu la „Oltu, unde se termineza."

II. Alta asemenea, dein a. 1222.

In nomine s. et individuae trinitatis. Andreas dei gratia Ungariae etc. rex in perpetuum. Inter regalis excellentiae insignia, quibus recolenda memoria antecessorum nostrorum insignitur, illud excellentius et commendabilius prae ceteris invenitur, commendandis hospitibus largioris hospitalitatis dexteram porrigere, quorum conservatio et utilis regno dignoscitur, et deo esse commendabilis reperitur.

Hinc est, quod piae recordationis parentum nostrorum vestigia pro desiderio amplectentes, et aeternae vitae bravium cum eis post praesentis vitae cursum apprehendere cupientes, Hermanno, magistro religiosae fraternitatis hospitalis s. Mariae Teutonicorum Ierosolymitani, fratribus tam praesentibus quam futuris, caritatis intuitu terram Burza nomine, ultra silvas, versus Comanos, licet desertam et inhabitatam, contulimus pacifice inhabitandam et in perpetuum libere possidendam, ut et regnum per conversationem eorum propagatum dilatetur, et elemosyna nostra per orationem eorum, ad remedium animae nostrae et parentum nostrorum, coram summo deo deportetur.

Praeterea eis concessimus, quod si aurum vel argentum in praedicta terra Borza inventum fuerit, media pars ad fiscum regium per manus fratrum deportetur, reliqua ad eosdem devolvatur. Insuper libera fora, et tributa fororum, eiusdem terrae eis totaliter indulsimus, et ad munimen regni contra Comanos castra et urbes lapideas construere eos permisimus, ut et inimicis Christi resistere valeant, et personae nostrae et haeredibus nostris legitime nobis succedentibus ad coronam, ad honorem pateant et munimen.

Statuimus etiam, quod nullus vayvoda super eos descensum habeat, liberos denarios et pondera eis remisimus, et ab omni exactione et collecta eos esse permisimus liberos et immunes. Nullius judicio sive jurisdictioni, nisi solius regis, subjaceant. Judicem iidem fratres super eorum populum constituant.

Nos vero praemissos fratres in possessionem praedictae terrae Burza, per pristaldum nostrum Fataletum nomine, jussimus introduci, qui praedictam terram perambulavit, et eam ad verbum Michaelis vayvodae certis metis circumsignatam ipsis assignavit.

Prima vero meta huius terrae incipit ab indaginibus castri Almaye*), et procedit usque ad indagines castri Noialt*), et inde progreditur usque ad indagines Nicolai**), ubi aqua defluit, quae vocatur Alt, et sic ascendit usque ubi Tartelowe***) cadit in Alt. Addidimus etiam postmodum, iisdem fratribus conferentes castrum, quod Cruceburg****) nominatur, quod fratres praedicti de novo construxerunt, cum pratis circa illud adjacentibus, et a fine terrae Cruzeburg terram, quae vadit usque ad terminos prodnicorum (productorum) †), et ab indaginibus Almaye in parte altera vadit usque ad ortum aquae, quae vocatur Borza ††), et inde progreditur usque ad Danubium, cuius donationis postmodum factae a nobis fratribus memoratis pristaldum dedimus Ypochz banum.

Concessimus etiam eisdem fratribus, quod super fluvium Alt sex naves, et super fluvium Mors†††) sex alias naves habeant liberas per totum regnum nostrum sales deferentes in descendendo, nec non alias res in ascendendo referentes, et salisfodinas, quae akana††††) vocantur, sufficientes ad illas duodecim naves, libere ubicunque voluerint, eisdem concessimus in perpetuum.

Item concessimus, quod nullum tributum debeant persolvere, nec populi eorum, cum transierint per terram Siculorum, aut per terram Blacorum, homines quoque nunc terram inhabitantes praedictam ad eorundem fratrum servitium et domus eorum utilitatem sine requisitione liberos dimisimus, ita ut si aliqui de caetero de nostris hominibus sive hospitibus terrae nostrae pertinentibus ad ipsos transmigraverint, statim cum ad notitiam fratrum ex veritate pervenerit, eos qui sic intraverint expellant, et hi qui eos introduxerint in manus regis aut nunciorum eius tradent.

Quicunque etiam in regno nostro constitutus proprietatem suam memoratis fratribus pro elemosyna dare voluerint, de nostra munificentia liberam habeat facultatem, et ipsam donationis gratiam, ut libera permaneat, nostro privilegio confirmamus.

Praeterea talem ac tantam iisdem fratribus concessimus libertatem, quod nullus monetariorum ultra silvas terram eorum intret, vel praesumat eos in aliquo molestare, et ipsum jus et utilitatem, quam in terra ipsorum percipere deberemus de nova moneta, totaliter iisdem fratribus indulsimus, quia ira nostra contra eos provocata eo tempore, cum terram saepedictam eis praeceperamus auferri, fuerant non modicum domnificati,

*) In diplom'a dein a. 1211: Almage si Almagia, la Honoriu Almagie si Almagia; Schlötzer intielege Halmegulu dein scaunulu Rupei.

*) In cea dein 1211 Noilgiant, la Honoriu Voilgard; dupa Schlötzer Galt, rom. Ungra in acel'asi scaunu, cu ruine romane.

**) Dupa Schlötzer Miklosvár.

***) Unu riuletiu lenga Presmeru, nemtiesce Tartlau.

****) Dupa Schlötzer Kreuzburg, rom. Tei.

†) La Honoriu Blacorum.

††) Riuletiulu Birs'a; dela care se numesce tienutulu.

†††) Muresiu.

††††) Ung. akna.

quam restaurationem fecimus eo, quod ipsi in confinio illo tamquam plantatio novella sint positi, et assiduos paganorum patientes insultus, se pro regno tamquam firmum propugnaculum de die in diem opponere non formidant. Verum tamen nullam potestatem habeant cutendi quamcunque monetam sine regis licentia speciali.

Domum autem seu hospitale fratrum eorundem cum omnibus possessionibus et bonis suis, quae in praesentiarum legitime habere cognoscuntur, aut in futurum praestante deo juste poterint adipisci, sub nostra protectione suscipimus, statuentes ut perpetuis futuris temporibus sub regia tutela et defensione consistant. Et ut istud eis ratum permaneat atque firmum, praesentem paginam sibi jussimus bullae nostrae aureae charactere insigniri.

Datum per manus Cleti aulae regiae cancellarii, Agriensis praepositi, anno ab incarnatione domini millesimo ducentesimo vigesimu secundo. Venerabili Ichanne Strigoniensi etc. Regni nostri anno decimo septimo.

Nota. Diplom'a acesta mai dein cuventu in cuventu se cuprende intru alt'a mai vechia, totu dela acel'asi rege, dein a. 1211, decâtu cà cesta dein urma se termineza cu descrierea meteloru, cari precumu amu anotatu mai susu, suntu mai totu acelea, numai cu unele variatiuni in ortografi'a locure-loru, si neamentinduse nemica de romani. De acea o si trecemu, multiumindune cu atât'a.

Inse totu in acel'asi anu 1222, Pap'a Honoriu III., intru una bulla pontificia confirmà si dein partea sa acea donatiune, sierbindu-se mai totu cu acelesi spresiuni, ce se afla in ambe diplomele regie dein a. 1211 si 1222, ce le amu descrisu mai susu; precumu urmeza.

III. Diplom'a papei Honoriu III. dein 19. dec. 1222.

Honorius eppus, servus servorum dei, dilectis filiis, magistro et fratribus domus S. Mariae Teutonicorum Hierosolymitanae, salutem et apostolicam benedictionem. Quum a nobis petitur, quod justum est et honestum, tam vigor aequitatis (aequalitatis), quam ordo exigit rationis, ut id per solicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Sane in privilegiis carissimi in Christo filii nostri, regis Hungarorum illustris, perspeximus inter caetera contineri, quod ipse quamdam terram, nomine Burszam, tunc desertam et inhabitatam vobis donavit intuitu pietatis perpetuo libere possidendam; concedendo nihilominus vobis, ut si aurum vel argentum terrae contingeret reperiri, una pars ad regni fiscum pertineat, reliqua vero pars vestris usibus deputetur; libera quoque fora, et tributa fororum ejusdem terrae totaliter vobis indulsit; liberos denarios et pondera remittendo, et reddendo vos ab omni exactione liberos et immunes; ac statuendo, quod nulli vayvodae super vos liceat habere descensum; ipsam quoque terram certis distinxit limitibus sive metis, quarum prima incipit ab indaginibus castri Voilgard, et inde progreditur usque ad indagines Nicolii, ubi aqua defluit, quae vocatur Ald, et hic ascendendo per Ald usque Szerzylon*) cadit in Ald, et iterum vadit usque ad ortum ejusdem Zercyllon**), et ab ortu aquae, quae Zymis***) vocatur, progeditur usque ad effluxum aquae, que dicitur Borsza, et deinde, sicut montes nivium terram complectuntur eandem, usque ad Almagiam se extendit.

Addidit etiam postmodum idem rex donationi praedictae castrum, quod Cuteburc****) nominatur, de novo constructum a vobis, cum pratis adjacentibus circa illud; nec non a termino ipsius castri terram quandam, quae procedit usque ad terminos Blacorum*****), et ab indaginibus Almagiae in parte altera protenditur usque ad aquae ortum, quae Bursa vocatur, et inde ad Danubium usque procedit. Concessit etiam vobis, ut super fluvium nomine Ald sex naves, et totidem super fluvium nomine Mors†), liberas habentis, per totum regnum eius salem descendendo ferentes, et referentes res alias ascendendo; salis fodinas etiam, quae acuna††) vocantur, sufficientes ad praedictas duodecim naves, libere ubicunque volueritis, vobis regia liberalitate concessit; concedendo, ut nullum teneamini praestare tributum; nec etiam homines vestri, cum per Siculorum terram transierint, aut Valachorum†††).

Ad haec homines, qui terram ipsam inhabitant, quando dicta donatio facta fuit vobis et domni vestrae, liberos sine requisitione dimisit expresse, ut siquis de hominibus eius, aut hospitibus terrae suae ad vos de caetero transmigraverint, eos exinde, quam cito ad notitiam vestram pervenerit, expellatis. Adjecit insuper, ut quilibet in regno eius, qui proprietatem suam vobis in elemosynam voluerit elargiri, id faciendi habeat liberam facultatem; ea etiam vos concessit libertate gaudere, ut nullus monetariorum ultra silvas terram vestram intrare, vel vos in aliquo molestare praesumat; totum jus et utilitatem, quam in terra vestra debebat percipere, vobis

---

*) si **) In cea dein 1211 Tertilon si Tertillon, er' in cea dein 1222 Tartelowe, adi nemtiesce Tartlau.

***) In cea dein 1211 Tinis, astadi Timisiu; in cea dein 1222 lipsesce.

****) Aceeasi cu Cruceburg si Cruzeburg dein cea dein 1222.

*****) In cea dein a. 1222 aici Prodnicorum seau productorum.

†) Cá si in cea dein 1222 in locu de Muresiu.

††) Vedi si in cea dein 1222, unde se scrie acana.

†††) Valachorum neindoitu e smentela a' copistului, in locu de Blacorum; fiendu cà numele Valachi pre atunci inca nu era usitatu, ci numai Blaci.

totaliter indulgendo et conferendo; specialiter in recompensationem damnorum, quae perpessi fueritis, quando eius ira contra vos provocata praedictam terram vobis praecepit auferri; ac etiam ideo, quod in regni confinio positi frequentes paganorum sustinetis insultus, vos pro regno morti tamquam firmum propugnaculum opponentes; verum tamen nullam potestatem habeatis cudendi quamcunque monetam absque regis licentia speciali.

Nos ergo vestris justis precibus benignum impertientes assensum, praedictas terras cum libertatibus et immunitatibus suis, sicut eas juste ac pacifice possidetis, et in privilegiis dicti regis plenius continctur, vobis et domui vestrae auctoritate apostolica confirmamus et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Siquis autem hoc attentare praesumserit, indignationem omnipotentis dei, et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius, se noverit incursurum. Datum Laterani XIV. Kal. Januarii, pontificatus nostri anno septimo.

Nota. Cele ce amu mai avé de insemnatu la aceste documente, si reducu la forte pucine, si anume:

1. Cà pre la inceputulu Seclului XIII., nu numai cà romanii esistau in Trni'a, cá una natiunalitate distinta, ci si cà eli, celu pucinu pre acolo, unde astadi e tienutulu Fagarasiului, aveau unu teritoriu p r o p r i u, care se numea t e r r a B l a c o r u m, in acel'asi modu si cu asemene derepture, cá si natiunalitatea Seculiloru sub numirea de t e r r a S i c u l o r u m.

2. Cà bietii romani inca si incepusera pre atuncia a pierde dein acestu teritoriu, padurea loru danduse a fí de acì in a-ante comune cu sasii, er' dein pamentulu romanescu rumpenduse si luanduse cu poterea una parte spre a se dá unei munastiri cá posesiune, carea apoi amiculu si confratele nostru Corvinu luanduo dela aceli monaci nu o au mai redatu acelor'a, dela cari fusese luata, ci erasi strainiloru de natiunalite.

3. Si in urma: Cà numirea de t i e r a d e s i e r t a, cum se numesce pamentulu donatu sasiloru si cavaleriloru teutonici, aici si in alte mai multe documente, in adeveru a fostu numai hyperbola seau mai bene unu pretestu; fiendu cà nu venea bene la socotela a marturí in publicu, cà pamentulu, ce se doná, erá proprietatea altor'a, dela cari se luá cu poterea, cumu se marturì in diplom'a pentru munastirea dein Cârti; ci erá mai plausibile a dîce, cà pamentulu, ce se doná unor'a si altor'a, erá t e r r a d e s e r t a. Documentu despre acest'a, e insasi diplom'a sub nr. III. numai decâtu la inceputu, unde tier'a Birsei se numesce deserta si i n h a b i t a t a, er' mai in diosu in a-lini'a 3, dîce: h o m i n e s, q u i t e r r a m i p s a m i n h a b i t a b a n t, q u a n d o d i c t a d o n a t i o f a c t a f u i t. Terra deserta et inhabitata —— cu homines qui illam terram inhabitabant! Doua oposite si contradictoria, — ce-le semnalàmu spre batere de capu, cumu se le combine, celi ce suntu interesati a sustiené, cà in adeveru acele tienute au fostu d e s i e r t e si nelocuite.

XXXIII.

CALATORI'A ARCHEOLOGICA, de E. DESJARDINS.

In a-ante de a trece la cuprensulu scrisoriei a' treia, de care s'a graitu in numerii mai de aprope trecuti doi sub rubric'a de notitie diverse, fiendu cà ea, in câtu s'a publicatu, contiene numai cercetarile dein D o b r u c i'a, seau S c i t h i'a mica, precumu se numì mai tardîu partea cea mai de pre urma a Mesiei inferiori, câtu tiene dela Galati panà la marea-negra, — ne aflàmu indemnati a dá unu estrasu dein cea alalta publicatiune a dnului E. Desjardins*), in care resuma pre scurtu tota calatori'a sa in tier'a romanesca si in Bulgari'a, impreuna cu una multîme de inscriptiuni, mai tote latinesci, cari seau nu s'au fostu inca publicatu panà acì, seau celu pucinu nu asia esactu.

Domni'a lui incepe asia.

„In acele cinci lune, ce am petrecutu in tienutulu Dunarei de diosu, am luatu estampe dupre mai multu de una 100 de inscriptiuni, ce suntu céa mai mare parte inedite.

Fiendumi obiectulu misiunei, ce am luatu dela guberniulu francesu, curatu geograficu, mi veti permite a considerá mai multu sub acestu puntu de vedere monumentele, de cari se tracteza.

Provenienti'a antania a' unor'a deintr'inse ne fiendumi cunoscuta, voliu se le reimpartiu dupa locure-le, unde le am aflatu, in patru grupe destinte.

1° Romani'a (Daci'a inferiore);
2° Bulgari'a (Moesi'a superiore si inferiore);
3° Dobruci'a (Scythi'a);
4° Pestia (in facia cu Panoni'a inferiore).

I. Inscriptiunile dein Romani'a.

Inscriptiunile, ce se afla acumu in Romani'a,

*) Lettre à M. Heuzen sur quelques inscriptions inedites de Valachie et de Bulgarie provinces de Dacie et de Scythie, 8o, Rome, 1868.

suntu depuse in mai multe locure, inse de nece un'a nu se scié, cà de unde au provenitu.

a) Mai antaniu ne vomu ocupá cu cele, ce se afla la generariulu Mavros in curtea locuentiei sale dein Bucuresci, si suntu aduse cea mai mare parte dein Bulgari'a si dein Romani'a mica.

Nr. 1. — IVL. CAPITONI. C.P.P. ILLVRIC —
eT. R. T. OMNIB. HONORIB. AB ORD
coL. FL. SIRMIATIUM. HONORATO ET
sENTENTIAE DICUNDAE. ITEM SACERDOTALB
AB ORDINE COL VLP. OESC. ET STATVAM AERE. COl
DECRETIS IAM PRIDEM AB EODEM ORDINe
ORNAMENTIS. IIVIRAL. ITEM. DECVRIONA
LIB. ORNAMENTIS HONORATO. AB ORDINE
COLONIAR. VLPIAE POETOVIONENSIS.
EX PANNONIA SUPERIORE. VLP. RATIAR.
EX MOESIA SVPERIORE TRAIANAE SARMi
ZEGETHVSENSIVM EX DACIA SUPERIORe
ITEM. IIVIRALIB. AB ORDINE MVNICIPI
ROMVLENSIVM BVLEVTAE CIVITATIS
PONTICAE TOMITANORVM PATRONO
AVG. COL. VLP. OESC.
ORDO COL. VLP. OESC. STATVAM AERe
COLLATO CVM ORNAMENTIS SACER
DOTALIB. EX DECRETO ET ORNAMENT.
IIVIRAL. IAM PRIDEM HONORATO
OB EIUS ERGA SE MERITA. HONORE
CONTENTVS IMPENDIVM REMISIT
L. D. D. D.

Inscriptiunea fù publicata de mai multe ori, inse totu de un'a neesactu, er' acì se publicà de nou, dupa estamp'a luata, pentru importanti'a ei.

Monumentulu e de marmore, si lini'a prima e scrisa pre dung'a dein susu, cu litere mai mari decâtu cele alalte, dupa form'a coloru dein epoc'a Antoniniloru, si e probabile a fí dein tempulu lui M. Aureliu.

In lini'a prima nu lipsesce de câtu liter'a antania ce contienea prenumele lui Iuliu Capito. In cele alalte linie inca lipsesce ici-colea câte una litera, ce o amu suplenitu cu litera menunta.

Abreviatiunile si compendia-le dein ea, suntu totu cele cunoscute, precumu in lini'a ultima: L. D. D. D. adeca: Locus Datus Decreto Decurionum; va se dîca: loculu s'a datu dein decretulu decurioniloru.

Mai rara e abreviatiunea dein lini'a prima: C. P. P. si dein lini'a a doua: R. T., inse cari editoriulu acestei calatorie prea bene le a esplicatu dupa alte inscriptiuni, cea dein lin. 1. cu conductori portorii Publici, va se dîca arendatoriu de vam'a publica; er' pre cea dein lin. 2. cu: Ripae Thraciae, adeca dein rip'a derepta a' Dunarei in Traci'a, de carea si Moesi'a se tienea.

Acestu monumentu forà indoiela fù redicatu in cetatea de preste Dunare numita Oescus seau colonia Ulpia Oescensium. Provenienti'a mai de pre urma a' monumentului e Turnulu Magurele, nu departe de gur'a Oltului in Dunare, in dereptu cu Nicopolea, inse asta provenientia nu arata loculu primitivu seau prim'a provenienti'a a' monumentului, fiendu cà pietre-le epigrafice dein tienutulu Dunarei de diosu tote provenu dein fortaretiele bizantine seau turcesci, construite dein materiale-le ruineloru antice romane dein apropiare. Er' Turnulu Magurele nu e departe de ruinele Oescu-lui, numai câtu acestea suntu preste Dunare in Bulgari'a, aprope de satulu romanescu Guigueni. Numele riului, ce trece pre lenga aceste ruine si se arunca in Dunare, in departare cá de una mila de locu, — Isker, — se pare derivatu dein numirea Oescus, carea la celi vechi insemná si cetatea si riulu de acì.

In asta inscriptiune, afora de colonia Oescensium, se mai amentescu alte patru colonie, unu municipiu, si una cetate grecesca.

Numele Sirmium seau Colonia Flavia Sirmiatium, e cunoscutu dein inscriptiuni. Ea erá in Panoni'a inferiore, unde acumu se chiama Mitrovicz, inse tienutulu si astadi se numesce Sirmium, si e in stang'a fluviului Savu.

Conditiunea si originea Coloniae Ulpiae Poetovionensium nu e cunoscuta, de câtu dein asta inscriptiune. Astadi se chiama Pettau in stang'a Dravei in Stiri'a.

Totu aceea se pote dîce si de Coloni'a Ulpi'a Ratiaria dein Moesi'a superiore, unde astadi se vedu ruinele ei langa cetatea Arzer, numita totu dupa numele vechiu Ratiari'a, la Hierocle Razaria.

Tote trele aceste colonie au numele onorificu Ulpia, dupa numele de famelia alu lui Traianu, carele mai antaniu se numì Ulpiu, pentru cà de densulu seau sub densulu au fostu conduse in acele locure.

Er' coloni'a dacica, ce se amentesce dupa cele trei de mai in a-ante, e decorata in asta inscriptiune cu una numire si mai gloriosa: Colonia Traiana Sarmizaegethusensium, care in alte inscriptiuni se numesce seau numai Dacica,

seau metropolis, seau colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica, seau cu tote aceste title intru un'a; vedi Inscr. rom. dac. nr. 162. Ea erá, unde acumu se afla in Trni'a satulu Gradisce, cu numire slovenesca in locu de cetate, cumu se numeà mai in vechime, si dupa cumu si astadi satulu, panà unde se estendea capital'a Daciei, se numesce Sub-cetate.

Ce se tiene de municipum Romulensium, inscriptiunea dein cestiune e singura, care arata conditiunea acestei cetati dein Daci'a inferiore, ce este a se cercá pre ripele Oltului. D. Laurianu o pune la Campu-lungu, inse autoriulu acestui itinerariu o pune la Rumnicu, unde ducu urmele unei càli romane, ce se vedu incependu dela puntea lui Traianu si trecu prein judecia-le Mehedentiloru, Craiovei si Romanati-loru, preunde nu-e cu nepotentia a aflá statiunile Drobet'a, Amutriu, Pelendov'a si Castra-nova dein tabl'a Peutingeriana, dupa care numai de câtu urmeza Romula. Pote cà chiaru si numele Rumnicu nu e decatu una prescurtare dein Rumânicu, fiendu certu, cà Rum cu vocalea oscura guturale dupa limb'a slovenesca insemneza Rom'a.

In urma cetatea pontica a' Tomitaniloru, se scie, cà e totu un'a cu opidulu Constantia de lenga Marea-negra, care incepù a se numí asia in seclulu IV. in locu de Tomi, er' Turcii in urma dein Constanti'a fecera Küstendje.

Cuventulu bulenta, dupa grec. βουλευτής, insemneza membru consiliului de Decurioni, care titlu, precumu si denumirea pontica, se afla si in alte inscriptiuni atingutorie de acestu opidu renumitu pentru esiliulu marelui Ovidiu. Sub numirea de Illyricu la Romani se cuprendea provinciele Rhaetia, Noricum, ambe Panonie-le, Moesi'a de susu, Dalmati'a, si amendoue Dacie-le dein derept'a Dunarei.

Dupa ocupatiunea lui Traianu, erá numai una provincia dacica, ce se administrá de unu Delegatu imperatescu, precumu arata diplom'a militare dein a. 110 (Archivu pag. 329), in care ocurre D. Terentiu Scaurianu cá Legatu augustale, adeca comandante militariu si Gubernatoriu civile dupa limbagiulu de astadi. La a. 129 d. Chr. aflàmu doue provincie dacice: Daci'a superiore si Daci'a inferiore, precumu se vede dein diplom'a militare sub Adrianu dein acestu anu (Archivu p. 347), unde se amentesce Legatulu Daciei inferiori Plautiu Caesianu. Lini'a Carpatiloru se pare a fi fostu demarcatiunea acestoru doue provincie, dein cari Daci'a de susu avea capitala Sarmisegetus'a, si cuprendea Trni'a de acumu, una parte a' Ungariei si Banatulu Temisiorei, er' Daci'a de diosu Romani'a si Moldov'a.

In urma pre la a. 168 aflàmu trei Dacie, ce se numeau Apulensis, Malvensis si Porolissensis; vedi si inscriptiunea la Orelli-Henzen nr. 6920 si not'a 2 la nr. 6919. Numele Daciei a' treia, fù restituitu de F. Mommsen.

Nr. 2. EX AVCTORI || TATE IMP. CAESARIS.
DIVI TRAIANI PARTHI || CI. FILIO DIVI NERVAE
NEPOTIS TRAIANI. HA || DRIANI AVG. PP PON
TIFICI MAXIMO TRIB || POTESTATIS XX. COSI.I.I.i
ANTIVS RVFINUS IN || TER MOESOS ET THRA
CES. FINES POSVIT

Monumentulu e de marmure monolithu, forà de a se scí loculu provenientiei lui. Form'a litereloru, cá a' celoru dein inscriptiunea lui Adrianu in Aten'a.

Inse autoriulu itinerariului acestuia aflà in calatori'a sa unu monumentu analogu in Bulgari'a la satulu Hodnitza, aprope de ruinele Nicopolei antice, in departáre de una ora spre resaritu, si cá de doue spre nordu dela cetatea Ternova.

Inscriptiunea dein urma e:

EX AVCTORI || TATE IMP CAESA
RIS DIVI TRAIAN || PARTHICI FILII DI
VI NERVAE NEPO || TRAIANI HADRIA
NI AVG PP PONTI || FICIS MAXIMI TRI
NICIAE POTES || XX CoS IIi ANTIV
RVFINVS INTER || MOESOS ET THRA
CES FINES PO || SVIT

Testulu cestei dein urma e mai corectu, de câtu alu celei de antaniu. De almentrea interesulu acestoru doue inscriptiuni identice se reduce mai numai la acea descoperire, cà mai in-a-ante se credea, cà lini'a demarcatoria intre Moesi'a si Thraci'a erá muntele Haemu, precumu pote cà la inceputu chiaru asia a si fostu, inse dein inscriptiunile produse se cunosce, cà celu pucinu pre tempulu lui Adrianu miediuinele acestoru provincie erau stramutate mai afundu spre nordu dela muntele amentitu.

Nr. 3. — FIL. DIVI COMMODI
— pRONEPOS DIVI TRA-
iani — sevERUS. PIUS PERT AUG
——— ES L. SEP SEVERI
——— AUR. ANTONINVS PIVS.

Monumentulu e de marmure, inse frantu de partea stanga; de aceea si inscriptiunea e defectuosa.

Nr. 4. LIBERO. Pa
TRI. C. IVL. CA
RIANVS. P. P.
LEG. I. ITAL. EX
EQ. ROMANO

Monumentulu e de marmure, provenienti'a necunoscuta, cá si a' celoru alalte.

Nr. 5. PRO. S. IMPP. L. SEPTI
MI. SEVERI. PII. PERT
TINACIS. ET. M. AV
RELIO. ANTONINI AV
GG et Jul. Domnae
CAstrorum MAtris
PONTICVS — ——
OEMV ——— ——
VLPI ——— ——

Autoriulu itinerariului propune a se suplení in lin. 6: Caesaris nobilissimi, inse literele MA nu concedu astu suplementu, in loculu caruia noi amu propusu: in lin. 5. et Juliae Domnae, er' in lin. 6: Castrorum matris, precumu se afla si in alte inscriptiuni forte multe.

In lin. 3—4, e smentela Aurelio in locu de Aurelii, nu sciu in pietra, au in editiune.

Afora de aceste cinci latine, in curtea lui Mavros se mai aflá si un'a grecesca de una linia:

ΑΓΑΘΗ. ΤΥΧΗ. ΑΥΡ — ΘΕΟΔΟΥ

b) Trecemu acumu la cele dela Museulu dein Bucuresci, cari si noi le amu vediutu in anulu trecutu intru una sala, inse nu le amu decopiatu.

Nr. 1. D. M.
AVR. GRATVS
VIXIT ANNIS
LXXX AUR GRATUS
FILIVS PATRI
B M POSVIT
BONAS VI
AS. VIATOR.

Monumentu epitaficu de marmure, taliatu cu mare luxu, in partea dein susu cu portretulu mortului in relevu deplenu, er' inscriptiunea incongiurata de figure de vitie de vinia sapate cu multa arte.

D. M. insemneza Dîsmanibus, er' B. M: bene merenti. De insemnatu e si formul'a: Bonas vias, viator! cale buna, calatoriule!

Nr. 2. D. M. || AEL. VALER || IANO. VET.
EX DVPLI. || VIXIT AN. LX.
ET AEL. TITI || ANO. VET.
VIXIT. AN. LXX || ET AE. VALERIE
VIXIT. AN. L || AEL CANDIDIANVS
TES. LEG. XIII. G || ET. AEL. VETERAN
FIL. P.

Monumentu asemenea celui mai dein susu, inse lucratu mai grosu, si cu litere neregulate dupa form'a celoru dein Secl. III. De doue laturi ale inscriptiunei sunt sapati doi lei.

Ex dupli. dein lin. 4, va se dîca: ex duplicario; — Tes. dein lin. 12: tesserarius, er' fil. p. in lini'a de desuptu: filii posuerunt. In lin. 9, liter'a E dein AE, are pietiorulu de desuptu mai intensu, câtu se pare a fí scrisu in locu de AEL. adeca Aeliae Valeriae, er' in E dein capetulu liniei, lini'a perpendicularia fiendu pucinelu prelungita in susu, e erasi compendiu in locu de IE. De insemnatu e in urma, cà Valeriae se scrie forà diftongu, numai cu E in locu de ae.

Nr. 3. IMISI LV || IVL. CANI || —I VOCA— || —Y—I—.

Fragmentu de marmure, cu scrisoria mai stersa. Vedi Inscr. rom. dac. nr. 839, pag. 175.

Nr. 4. RO. HEREN || GEMELINO
VE. PROC. || AVGG NN
AGENTE. VP || MARITO. SVO
LIBENS SOLVIT.

Altu fragmentu de marmure in forma de columnutia. In lin. 1, in cuventulu de antania se pare a lipsí unu P dein a-ante in locu de pro. VE in lin. 2. insemneza viro egregio, PROC. procuratori, er' in lin. 5, VP insemneza vicem praesidis.

Nr. 4. I. O. M. || M. DISIVS G || AVG. COL.
C—VL POICI || BOTVN P

Monumentu de pietra lucratu grosu. Autoriulu itinerariului propune, a se suplení in lin. 2, Geminus in locu de G; in lin. 3: Copiae Ulpiae Oesci, si in cea dein urma Botuniae, dela Botunia in locu de Bononia, care ar' fí fostu Vidinu-lu. Henzen inse intru una nota scurta, intreba, cà ore BOTVN P, nu ar' fí in locu de votum posuit? Ceea ce si noue ne-se pare mai probabile.

Nr. 5. —— ERANIA || — IRIVS CHRy ||
SANTHVS PATRO || NO B M POS ||
H S E

Ultimulu fragmentu deintru ale museului. Literele dein urma H. S. E. insemnesa: hîc situs est. Dupa acestea adauge unele fragmente de inscriptiuni, ce se afla la majorulu Pappazolo, inse numai dupa copie, de cari autoriulu nu garantiseza, sî cari suntu:

Nr. 6. LI. APOLLONI || VS. ET. HEL || PIS. LIBERTI || P. B. M. PO || SVERVnt.

Nr. 7. IV —— IVLI || NENCETVS || ANN. LXX IITER || A VICTORIACO N || ARREN. VICTO.

Aceste doue inscriptiuni provenu dein Moldov'a, dein ruinele unei cetatei aprope de Galati spre miedia-dî cale de una ora, si unde Seretulu se versa in Dunare. In acele ruine s'au aflatu numi, sculpture si cerceli dein epocele romane si bizantine. Autoriulu visitandu aceste ruine a cunoscutu si ruine de una forteretia dein evulu mediu, ce crede a fî fostu costruita de Genovesi. Dîce, cà in Moldov'a se crede, cumu cà aceste ruine suntu ale statiunei romani numite Caput bovis, inse forà de a scí pre ce autoritate se crede asia.

In Nr. 6, lin. 4, P. B. M. insemneza patrono bene merenti. Er' in nr. 7, lin. 1–2, e probabile a se scrie: IVLIa || N. ANICETVS vixit ||; in lin. 3: VETER in locu de IITER; cele alalte suntu anevolia de intielesu.

Nr. 8. — LACIDAE || REGINAE || EQVLP — || PERPPROCVIP || PRINC ET — || — AIOOPT.

Nr. 9. D. M. || DEENSO || ETVTATO || TVI. SER || VIANVS || VERVFI || — ONIVC || VLP.

Amendoue aflate la satulu Resc'a in Romani'a mica, nu departe de Caracalu spre nordu-resaritu, judeciulu Romanati, unde se vedu multe urme de càli romane. Nr. 9 fù publicatu de Laurianu, in Magazinu pentru Daci'a tom. I., pag. 93, si in Inscriptiunile romane dein Daci'a nr. 834, p. 174, unde asia se scrie: I. O. M. || DEFENSOR || ETTVTATOR || CIVL — SEM — || NIANVS CN || VERVFENA || TONIVS || V. L. P.

Dupa acestea adauge doue inscriptiuni grecesci, aflate la Celei, cari suntu. APOLIN || XPISEA; — si ΤΗΚΑΑΕ || ΠΙΚΑΛω.

In urma, una inscriptiune latina, de pre unu sarcofagu, aflatu totu pre acolo, in judeciulu Romanati, inse forte reu copiata, precumu:

Nr. 10. D. M. || AHNEES — || OVI. DIES — || BENVS. VIX || — XXX || — NIV || E FORVNA || — RT || VS PARON || BMPC.

c) Inscriptiunele dela Mor'a domnesca, copiate si estampate de insusi autoriulu acestui itinerariu. Monumentele, ce le contienu, suntu resipite la intratulu locuentiei, si fura adusa acì la anulu 1827, cu ocasiunea bataliei intre Turci si Muscali.

Nr. 1. IMPERATORES. CAESS. GAIVS. AVR. VAL. DIOCLETIANVS || ET M. AVR. VAL. MAXIMIANVS. PII. FELICES. INVICTI. AVGG. ET. FL. VAL || CONSTANTIVS. ET. GAL. VAL. MAXIMIANVS. NOBB. CAESS. GERMANI || CI. MAXIMI. V. SARMAT. MAX. IIII. PERSICI. MAX. II. BRITTANICI. MAXIMI || POST DEBELLATIS HOSTIVM. GENTIS. CONFIRMATA. ORBI. SVO || tranquillitate in. aeternum. constituere. PRESIDIV.

Acestu monumentu monolithu, a provenitu dela Turtucai'a, dein derept'a dunarei in Bulgari'a, unde decorá funtan'a principale a' acestei mice cetati turcesci. Omenii insarcinati de generalulu Mavros, cá selu aduca in Romani'a, cá spoliu de batali'a, fransera partea de desuptu a monumentului, si o lasara in locu, inse astadi nu se mai afla acolo. Acea parte contienea lini'a ultima, si una parte dein literele liniei penultime. In lini'a penultima se afla una erore gramaticale: post debellatis hostium gentis, in locu de p. debellatas h. gentes, nu scimu, deca e numai de tipariu, au dein pietra. Lini'a ultima e restaurata de insusi Mavros dein memoria, de a caruia fedelitate autoriulu itinerariului nu se indoiesce, altii inse vedia.

Form'a litereloru lungaretia e dein epoc'a lui Diocletianu, cumu se afla si in alte inscriptiuni. Dupa datele istorice, inscriptiunea e de dupa a. 293, inse in a-ante de a. 301, in care Diocletianu se scrie in edictulu seu Germanicu maximu VI, er' in asta inscriptiune numai V.

Pre loculu, unde s'a aflatu, se pare a fî fostu statiunea Tramarisca seau Transmarisca seau Tromarisca, care dupa Procopiu (de aedif. IV, 7), fù restaurata de Iustinianu, unde dîce, cà Constantinu-marele in dreptu cu Tromarisca preste dunare edificà in stang'a unu altu castelu, ce-lu numì Dafne, crediendu a fî de lipsa, cá acì riulu se fia pazitu de amendoue partile:

Nr. 2. DONATVS. GAE || MIL. LEG. I. ITAL || VIX. ANN. XXXII || MIL. ANN XIIII || H. S. F. C. || L. ATTIVS. MAX || SIMVS. ⪢ IVLI || VERECVNDI HER || F. C.

In lin. 1. GAE pote insemná Gaetulicus; MIL. in lin. 2. insemneza miles, in a' 4 militavit. In lin. 5: H. S. F. C. insemneza: hoc sepulcrum fieri curavit. Semnulu dein lin. 7, cá unu W intorsu însemneza centurio, mai in colo: H haeres, si F. C. fieri curavit.

Nr. 3. Pre unu monumentu de marmure cu patru facie neecali.

Pre faci'a 1. DIS. MILITARIBVS. GENIO. VIRTVTI. A || QVILAE. SANC. SIGNIS QVE. LEG. I. ITAL. SEV || ERIANAE. M. AVRELIVS IVSTVS. DOMO. HOR || REI. MARGENSIS. M. MOESIAE. SUPERIO || RIS. EX CCC. P. P. D. D.

Pre fac. 2. DEDIC. XII. KAL || OCT. IVLIANO II. ET CRISPINO || COS. II.
peR. ANNIVM. FELICEM || LEG. AVG. PR. PR.

Monumentulu e dein a. u. c. 977, seau d. Chr. 224, fiendu consuli App. Claudiu Julianu, si C. Bruttiu Crispinu, a' dou'a ora; dein 20 Septembre. Horrei-Margensis se dîce dupa municipiulu (M.) Horreum Margi, seau horrea Margi, seau numai horrea. In lin 8. CCC. insemnezá: ex trecenario.

Nr. 4. GEN || TOR. PR || SCRIPTO CAVIT || VALE
Nr. 5. SARAPIO || CANOB P
Doue fragmente.

Nr. 6. HONORE || C. VALERIA || LONGINIA || NO FLAMIN || Q. AED. IIVIRO || AMVTR. IVL. HE || RCVLANVS. || AED. OP. SOCRO.

Inscriptiunea se afla pre unu cippu de pietra, si e un'a dein cele mai interesanti pentru geografi'a vechia, in lin. 6, amentendu-se numele statiunei Amutrium, de si intru unu compendiu curiosu, in care tote literele suntu legate intru un'a. Statiunea Amutrium erá in Daci'a inferiore intre statiunile Drobeta si Pelendova.

Autoriulu itinerariului crede, cà Amutrium a fostu, unde acumu e satulu Motru in Romani'a mica, in judeciulu Craiovei, spre nordu-resaritu dela acesta cetate, unde se impreuna riulu Motru cu Jiulu in stang'a dunarei. Se pote, cà si monumentulu provene dein acele parti.

In lin 2. se pare a fí erore Valeria in locu de Valerio; in lin 5. Q. AED. insemneza Quaestori, Aedili; cá in lin. ult. Aedilis oppidi Socero; unde e de oserbatu form'a socro, cá romanesce socru, in locu de socero.

Autoriulu tracteza acì mai pre largu si despre coloni'a Drobeta, ce fusese vecina cu Amutrium, si citeza trei inscriptiuni. Un'a se afla in parietele scarei celei mari dela bibliotec'a imperatesca dein Viena, unde se numesce municipium. In alt'a ise dà numirea de COL. DROB. Vedi-le pre amendoue, in Inscr. rom. dacice, nr. 38 p. 8, si nr. 523 p. 109. A treia se afla la Turnulu Severinului, unde se pare a se fí si aflatu, si se presenteza acì, cumu urmeza:

IMP. CAES. DIV || HADRIANI FIL || DIVI TRAIA PART || NEPOT DIVI NERV || PRONEPOT AELIO HA || DRIANO ANTONI || NO AVG PIO PONTIFI || CI M TRIB POT IIII—IMP II COS IIII || RESPVBLIC || MVNI || HADRIANI DROBET || DEC DEC.

Autoriulu e de opiniune, cà Drobet'a e Turnulu Severinului, cá si Amutrium Motru; er' Castra nova dein chart'a Peutingeriana, o pune prela Caracalu, Resca si Rusanesci, unde se afla multe anticitati, si unde, dupa Procopiu, fù si una statiune de ale Hunniloru, in tempure-le lui Attila si Theodosiu II, si mai anumitu unde Procopiu pune Sicibida, care acumu se dice Celeiu.

Nr. 7. I. O. M. || PALERNO || SACRVM || IVLIVS || MENOPILVS || POSVIT.

Monumentulu e unu micu altariu votivu, forà de a se scí, de unde a provenitu. In locu de Palerno pote cà e a se scrie PATERNO, cá si la Orelli nr. 1251.

Nr. 8. IMP. CAES. M. AVRE || —R. ANTONIN
— T. P. F. AVG AI || —RAB. PART. BRIT
— MAX. EX. VSVR || — RIAN PEC. TEI
— GR. CL. EVAN— || —INVM ET N—
— N. EIVS D —.

Fragmentu de inscriptiune in marmure, dein care causa in partea dein diosu a nevolia de descifratu, de câtu cà se pare in ultimele doue linie a fí fostu scrisu: devotI NVMini ET Maiestati EIVS Dedicaverunt.

Nr. 9. BONO || EVENTVI || LEG. I. ITAL || M. MAESIVS || GEMINVS || BONONIA. P. P. || DDM — ET RVF.

Inscriptiunea acesta, cá si cea sub nr. 3, se pare a proveni de preste dunare, dein giurulu Sistovului in Bulgari'a, unde in secl. III. erá statiunea legiunei I. Italicae Ad Novas in Moesi'a inferiore, la satulu de acumu Steclen. In lin. ult. se pare a fí fostu scrisu: D. D. MAMertino ET RVFO cos, adeca la a. u. c. 935, er' d. Chr. 182, sub Caracalla. Vedi si inscriptiunea nr. 4 sub b). Bononi'a erá si in Pannoni'a.

Nr. 10. C. NOI || NIVS. A || MANDVS || EX 7 MHM.

Pre unu cipu funerariu. In lin. 1. autoriulu propune: NOLaNIVS, noi NONNIVS; er' in lin. ult. Ex centurione Missus Honesta Missione.

Nr. 11. IVNIVS. HERMES || BIVIEDEB. VOTA || —NII BES. — || — OLBI. I —.

Dein acesta inscriptiune, a nevolia de descifratu, in lin. 2. autoriulu crede a fí BIVIAE, in a 3. BES, a se intielege Bessus, si in a' 4. Olbia, opidu dela Marea-negra la gur'a Borysthenelui;

noi propunemu in liniele ultime: NAT. BESSus. domo OLBIA. Posuit seau Dedicavit.

Nr. 12. D. FL. VICTOR. BES. M.
STIP. XXIIII. VIVVS. SIBI F
ET. FLAVIAE. VIVIAE. F. ET LV
LONGINAE. CONIVG. ET. FLAVIIS
VibiO. ET. VALERIO. ET. VITALI. LIB. M.

In lin. 1. de laturi stau scrise cu litere mai mari: D. M.; in lin. ult. amu suplenitu Vibio dupa numele mânesa dein lin. 3.

Nr. 13. — ALLINVS||PRAEPOSIT — ||TIONVM
EX VOTO P|| EILPATET.

Fragmentu, in care intre lin. 2. si 3. lipsesce una linia stersa, ce autoriulu o suplenesce cu: VexillaTIONVM.

Afora de aceste inscriptiuni latine, mai adauge si alte doue grecesci, dein care cea de antaniu mai lunga epitafica e prea corupta, er' cea alaltă pre unu piedestalu cylindricu suna: ΧΡΗΣΤΕ || ΧΑΙΡΕ.

Atat'a despre celea dein Romani'a.

II. Inscriptiunile cele alalte dein Bulgari'a, Dobruci'a, si Pesti'a, in numeru de 76, suntu reserbate pentru alta ocasiune.

Inscriptiunile dein Bulgari'a pană la Dobruci'a, le tracteza in partea II a' epistolei cătră Henzen, dela nr. 38 pană la nr. 51, intre cari trei grecesci, si un'a mestecata, er' cele alalte diece tote latinesci, dein aceste unele forte lunge.

Inscriptiunile dein partea III., cá si cele dein epistol'a III. dein Vien'a, suntu cele dein Dobruci'a, dela nr. 52 pană la nr. 110, dein cari erasi grecesci Cinci (nr. 100—104), er' cele alalte 53 tote latine, unele erasi forte lunge si momentose.

Celea dein partea IV, suntu numai trei la numeru, tote latine, si pote că tote edite.

XXXIV.

SOCIETATEA ACADEMICA ROMANA.

Sesiunea anului curente 1868.

Dupa impregiurari-le, in care ne aflamu in anulu curente, cu multe parere de reu nepotendu luá parte la sesiunea Societatei, nu amu fostu in stare, nece astadi nu suntemu, de a dá publicului acestui organu informatiuni despre decursulu si lucrarile aceleia, cumu amu fí doritu se dâmu chiaru si in nr. trecutu. Corespundentie private nu ne venira, decâtu prea pucine, si acelea inca de alta natura decâtu a se poté publicá, er' corespundentiele altoru diuaria inca atâtu erau de mute in asta parte, câtu se pareau a fí fermecate seau conjurate a nu reportá nemica despre lucrarile academiei romane, seau in termini atâtu de laconici, câtu mai nece nu erau intielesi, pre candu alte obiecte, dupa parerea nostra, de mai pucina importantia, ocupau si ocupa columne intrege, ce nemene nu le lege.

Societatea academica romana ne avendu inca unu organu propriu de publicitate, ori câtu de interesanti se fia lucrarile ei, stà in umbr'a cea mai completa, si e espusa a fí ignorata de tote lumea, deca nu se va ingrigí a dá publicitatei celei mai intense tote misicarile si lucrarile sale. Nu sciu de esemplu, deca protocolele sesiunei dein anulu trecutu s'au publicatu, celu pucinu in Monitoriu, precumu se vorbia si se sperá, ori cà ele stau si acumu impulberate de unu anu intregu in archivulu Academiei. Noi inse credemu, cà acele protocole suntu compuse pentru publicu, intru interesulu literaturei si chiaru intru alu Academiei, si cà publicarea loru este de una necesitate imperativa in totu respectulu.

In anulu trecutu aflandune si noi (se intielege editoriulu acestei folie) la sesiunea academica, amu publicatu si dein partea nostra, de si nu prea pre largu, in Romanulu, altii in alta diaria, mai multe reporture dela Societate.

Er' in anulu curente, — nemica, seau prea aprope de nemica.

Singuru Romanulu in numerulu seu dein 19/27 Sept. incepù a rumpe tacerea, cu acesta mica notitia, ce urmeza:

„Domineca in 15 curente, Societatea academica romana a tienutu una siedentia publica si solene in sal'a Senatului, sub presiedenti'a M. Sale Domnitoriului presiedente onorariu si protectoriu alu Societatei pentru unitatea si cultur'a limbei romane. Publiculu celu mai alesu, corpulu profesorale, si toti celi ce intielegu avantagia-le culturei limbei si ale litereloru natiunali, asistau la acesta mare solenitate. In N-rile venitorie vomu publicá discursure-le, ce s'au pronuntiatu de Mari'a Sa, si de Dnii Laurianu, Hodosiu, si Urechia.“

Er' in Nr. dein 26 Sept. v. totu Romanulu scrie:

„Ne implenimu adi promisiunea, ce amu datu cititoriloru nostri, de a publicá discursure-le

rostite de M. Sa Domnitoriulu, si de mai multi membri ai Societatei academice romane, in siedenti'a solene a' acestei Societati dela 15 Septembre"; etc.

Noi inca le publicamu acì, precumu le aflàmu publicate, dupa cumu credemu dein funtana autentica; de si prevedemu, cà si alte diuaria le voru publicá intru asemenea, si inca in a-ante de aparitiunea numerului nostru.

I. Discursulu Dlui presiedente J. **Heliade** R.

Prea Inaltiate Domne.

Societatea academica intrunita la 1. aug. trecutu, vene asta-di asi manifestá, cá totu de un'a profund'a sa recunoscentia pentru protectiunea, de care dela inceputulu seu se bucurà dela inaltulu gubernu alu Mariei Tale.

Membrii Societatei academice, admirandu insemnatoriele generositati ale Mariei Talei, atâtu de multe si varie, au mai de aprope in a-ante domnesc'a si benevenitori'a incuragiare, ce ai datu Mari'a Ta spre elaborarea unui Atlante geograficu, pentru prim'a ora in limb'a romana. Acestu operatu pretiosu, tiparinduse dein marea Mariei Tale generositate, s'a sî impartîtu la tote scolele dein Romani'a.

La acesta impartasîre a' panei intelectuali la copilii nostri, fura invitati si membrii acestei societati, oferindu-li-se câte unu esemplariu.

Cu acesta solene ocasiune eli venu asi depune ale loru multiemiri, facundu oràri de a se immultî faptele Mariei Tale si efectele loru, cá pâni-le dein desiertu ale mantuitoriului lumei, spre nutrirea sufleteloru totoru romaniloru.

Me semtiu ferice, Prea-inaltiate Domne, cà si in anulu acest'a sum onoratu, de a fí in a-antea Mariei Tale organulu espresiunei de mare devotamentu si profunda recunoscentia a' onorabililoru miei colegi.

II. Respunsulu Mariei Sale Domnitoriului.

Sum mandru, de a me aflá astadi in midilocul domnieloru vostre, cá membru, dar' si cá protectoriu. Vediu cu mare bucuria, cà ati pusu iute fundamentulu pentru literatur'a si limb'a nostra, spre a redicá acumu templulu lui Apollo in Romani'a.

Istori'a ne arata, cà una natiune, care tiene la desvoltarea artiloru si scientieloru, ajunge lesne acestu fericitu scopu, ce este marimea, tari'a, si indepedenti'a unui poporu.

Dorescu deci, cá tote lucrarile domnie-loru vostre se fia benecuventate pentru fericirea romaniloru.

III. Discursulu Dlui secretariu A. Tr. **Laurianu.**

Domniloru Membri.

Societatea academica romana, instituita suptu auspicia-le augustului nostru domnitoriu Carolu I., serbeza antaniulu anu alu lucrariloru sale, si precumu in genere totu inceputulu este greu, asia si resultatele antanie-loru incercari ale acestei societati nu potu se fia decâtu forte modeste.

In sesiunea anului espiratu, Societatea a decisu a se publicá doua premia literaria, unulu pentru cea mai buna Gramateca romana, si altulu pentru cea mai nemerita traducere de comentaria-le lui Juliu Cesare de bello gallico, si totu de una data a se insarciná membrii Societatei cu culegerea materiale-lui pentru unu Dictiunariu romanu, danduse fia-carnia latitudine de a se incongiurá cu celi mai apti colaboratori dein tienuture-le, unde se afla locuindu, spre a poté implení câtu mai cuvenentiosu acesta sarcina laboriosa.

Scurtimea tempului, si diversele ocupatiuni ale membriloru, celi mai multi chiamati de impregiurari asi impartî poteri-le loru, nu au permisu a respunde panà acumu acestei mari dorentie, cu tote cà scimu, cà se prepara dein mai multe parti lucrari seriose pre campulu acest'a.

Traducerea comentaria-loru marelui Caesare inca nu s'a presentatu panà cumu. Dar' ne au pervenitu trei elaborate asupr'a Gramatecei limbei romane, unulu cu devis'a: Si consuetudo vicerit, vetus lex sermonis abolebitur; altulu cu: Romanicam purificandam et amplificandam linguam studium latinae italicaeque literaturae necessarium esse videtur; sî alu treilea cu motulu: Suum cuique.

Societatea chiamata in vertutea statuteloru a se aduná cu inceputulu lunei lui augustu, dein diverse si gravi impregiurari, intre cari avemu a numerá impregiurari politice puse membriloru ce-

loru de preste marginile Romaniei libere, precumu si doreros'a morte a' unuia deintre celi mai straluciti literati romani, Costantinu Negrutiu, nu a potutu a se completá in sensulu rigorosu alu statuteloru. Inse membrii presenti, petrunsi de sacr'a detori'a a' misiunei loru, s'au intrunitu in conferentia estraordinaria, si au inceputu a se ocupá cu prepararea lucrariloru, sperandu cà dóra-dora voru vení mai multi deintre membrii, ale caror'a piedece erau inca necunoscute.

Terminandu lucrarile preparatorie, membrii presenti, cari pentru acest'a erau destuli la numeru, s'au intrunitu in sectiune filologica, si au luatu la cercetare elaboratele venite asupr'a Gramatecei romane, si dupa una esaminare seriosa a' acelor'a, au aflatu cu via multiemire, cà unulu deintre dîsele elaborate, si anume celu cu devis'a: Si consuetudo vicerit, vetus lex sermonis abolebitur, nu numai cà corespunde pre deplenu conditiuniloru programei publicate de Societate, ci a facutu si mai multu, a pusu in lumina cu una eruditiune rara, tote formele limbei dein tote partile locuite de romani, si dein tote tempurele-le, de candu posedemu monumente literaria in limb'a romana, lasandu apretiarei publicului romanu, a alege deintr'insele acelea, cari le va socotí bune si conforme gustului seu; cu unu cuventu, operatulu in cestiune este unu tesauru de una vasta eruditiune, care ar' face onore si celei de antania academia. Sectiunea filologica, convinsa despre valorea scientifica a' acestui operatu, a recunoscutu in unanimitate autoriului premiulu propusu, sî spera si crede, cà Societatea in siedenti'a plenaria va sanctioná prein votulu seu parerea sectiunei.

Preste acestea, sectiunea filologica a aflatu de cuvenientia a reinnoí pre anulu venitoriu punerea la concursu a' celei mai nemerite traduceri de comentaria-le lui Juliu Cesare, si a provocá de nou la stringerea materiale-lui pentru unu dictiunariu completu alu limbei romane.

Societatea recunosce totu de una data, cà trebuentiele nostre literarie suntu multe, forte multe, si nu ar' fí pregetatu a desteptá luarea a mente asupr'a celoru mai importanti, precumu si a elaborá, programe, si a publicá concursure pentru diversele ramure de scientia; inse fundure-le ei fiendu limitate, ea s'a marginitu in modesti'a sa la cele mai susu indicate, sperandu in concursulu gubernului si in liberalitatea natiunei, carea nu s'a retrasu nece una data dein a-antea sacrificia-loru pentru scopure inalte.

Cu acestea de una data, delegatiunea anuncia cu una via placere, cà eminenti'a sa parentele episcopu Dionisiu a implenitu generos'a promisiune, facuta cu ocasiunea deschiderei sesiunei anului trecutu, de a dá la dispositiunea Societatei pretios'a biblioteca de vechi carti romanesci, culesa de repausatulu Costantinu Cornescu Oltenitianulu. Aceste rare monumente voru sierbí filologiloru nostri de funtane, dein cari eli se potu adapá cu abundantia in adoperatiunile loru.

Societatea atâtu pentru numerosa-le servitia facute instructiunei publice, precumu si pentru acesta fapta demna de unu prelatu romanu, a crediutu de a sa detoría a numí pre eminenti'a sa parentele episcopu Dionisiu membru onoraricu alu Societatei academice romane.

IV. Discursulu Dnului Jos. **Hodosiu.**

Domniloru! Vreu se vorbescu despre literatura si bele-arti.

D-loru, in istori'a umana abia pote fí ceva mai delectatoriu, mai instructivu, si mai satisfacutoriu, decâtu istori'a literaturei si a' beleloru arti. Si-au sî ele dîlele fromose, si tempu de fortuna; sortea sî revolutiunile loru stau totu de un'a mai multu seau mai pucinu in legatura imediatu cu sortea si revolutiunile tiereloru, unde se cultiva, prospera, si crescu.

Cu glori'a de eroi, scientiele se asocieza; ele o facu eterna, ele inflorescu, unde domnesce abundanti'a; se oprescu bucurosu in senulu de pace, si progreseza si se immultiescu in leganulu de libertate. Dar' unde spiritulu de ordine publica incepe a se molesî, seau chiaru a incetá, acolo trece si se usca si florea loru; unde se nascu si tienu turburari civili, acolo cadu si ele dela calea loru, si se deprava; se pierdu seau se stingu cu totulu acolo, unde miseri'a continua accelereza perirea unui poporu. Reintorcerea loru, cá si sborulu porumbului la barca, arata, cà tempestatea a trecutu; si nece una data geniulu scientieloru nu apare mai cu taria si mai divitiosu, decâtu deca una mana triumfante si pacica, dupa cutrierari veementi, i-dà scutu, favore, si onore.

Premitiendu acestea, vreu se aruncu una privire rapede asupr'a momenteloru mai de frunte ale acestei memorabili parti dein istori'a omeniloru. Va

fí scurta acesta privire, va fí mai scurta si mai rapede decâtu sborulu cugetului asupr'a unei imensitati vaste si plene, si abundante de lucrari umane si divine, ce mentea omului abia le pote cuprende tote.

Voliu face doue parti. Me voliu intretiené mai antaniu cu primele diece secle ale erei nostre dela Cristu; voliu trece apoi la cele ce urmeza panà astadi. Nu dau nece una insemnatate acestei impartiri. E impartîre de pucina pausa; voliu face cá lucratoriulu de tote dîlele, care lucrandu panà la a-miedia-di stà si cugeta la tempulu trecutu, si la lucrulu ce a facutu, si apoi lucra, merge mai departe.

I.

Se incepemu dein data cu un'a dein cele mai fromose epoce ale literaturei. Suptu Augustu, in acestu evu briliantu si atâtu de memorabile pentru scientie, unde unu Virgiliu, Oratiu, Tibulu, Ovidiu si atâti multi altii-si cantau poemele nemoritorie, literatur'a romana a serbatu triumfulu celu mai maretiu; dar' pre acelu tempu Rom'a erá domna a totu pamentului, si literatur'a romana erá literatur'a a tota lumea. Unu numeru atâtu de straordinariu de barbati mari, unu confluxu atâtu de remarcabile de diferite spirite, pareau cà voliescu a nu lasá nemica nece de a mai face nece de a mai cugetá. Acestu evenimentu selu ascriemu ore revolutiuniloru si cutrierature-loru politice, ce chiaru se petrecusera? — Omulu in intunerecu mai tare doresce lumin'a, spiritulu asupritu mai arditamente aspira la libertate, dupa revolutiuni civili, dupa frecari sociali, mentea si spiritele in pace, reversa cu abundantia creatiunile sale.

Dupa evulu lui Augustu, urmeza tempii lui Traianu, Antoninu si Marcu Aureliu Aici pote cà aflàmu poteri mai pucinu productive, ma vedemu forà dubiu mai multa viatia, mai multu gustu adeveratu. Unu spectaclu atâtu de incantatoriu, abia mai aflàmu in totu istoria; unu tempu, unu periodu acest'a, unde cultur'a spirituale si a' anemei stá in deplen'a sa flore; si ordinea sociale serbá serbatori'a cea mai fromosa; unde 150 milione de omeni traiescu in plenitudinea pacei si abundantiei, unde arti si scientie, ornamentulu si dulcedinea vietiei, se estendu in tote partile imperiului, dela tiermurii Eufratului panà la marginile Caledoniei, dela isvorulu Dunarei panà in aren'a ardente a' Africei, si unde spiritulu artei face pompa in edificiuri, in cadruri si statue pretotendeni, in monumentele publice dein cetati, si in adornarile bogate ale casteleloru.

Cu alu treile seclu ajungemu la unu puntu, unde nise deschide alta cale. Unu puntu de mare despartîre e ací. Literatur'a pagana inceta; literatur'a crestina incepe. Pre candu imperiulu merge cu incetulu perindu in anarchia, pre atunci entusiasmulu unei relegiuni persecutate, sub conducerea secreta a' provedentiei D. dieesci pune fundamentu la una transformare spirituale dein cele mai memorabile.

Dar' pucinu dupa acea, in secululu cinci, unu desastru formidabile amenintiá literatur'a, si pucinu a lipsitu, de nu s'a pierdutu scienti'a de pre totu pamentulu. Vedemu popora-le nordice, asemenea torentiloru sfasiatorie, a inrumpe, a derimá edificia-le sociali, si a nemicí tota civilisatiunea. Musele fugu dein a-antea cursului loru devastatoriu, scientiele se ascundu si disparu, monumentele se mutileza seu se ruineza; in scurtu, lumin'a spirituale se stinge la resuflulu barbariei, si in gros'a intunecime se invelesce pre lungu tumpu totu occidentulu. Asupr'a patriei unui Seneca, Lucanu, Traianu, si altii milie, erá se se inaltie cea mai cruda nescientia, si tierele, unde mai tardîu Racinii, Cornelii, Newtonii, Lessingii si Leibnitzii au vediutu lumin'a, erau acumu locuite de omeni, pre carii glori'a armei bene cà-i numesce eroi, pentru cari inse in dominiulu scientiloru trebue se le denegi si dereptulu de asi scrie numele. Tote se pareau in acelu tempu, cà s'au conjuratu contr'a culturei spirituali. Anticulu si marele reductu alu maretieloru monumente, Rom'a, de patru ori fù ocupata si de atâtea ori devastata in seclulu V. si VI. mai antaniu Gotii, apoi Vandalii, Longobardi, si in urma soldatii lui Belisariu au prostituitu barbaramente focularíulu atâtoru lumine.

Singuru aceste nume, atâtu de inimice artiloru, arata in destulu trist'a sorte, ce ajunsese asupr'a pamentului civilisatiunei, si spune prea apriatu, de unde vene acea, cà de atunci de atâtu amaru de secle atâti tesauri se scotu dein pamentulu romanu.

Pre candu Rom'a asfelu se cutrupì cu totu, ce avea fromosu, nu mai pucinu formidabili loviture suferira scientiele in alte parti. La Costantinopole, in seclulu cinci, au arsu 120 milie de tomuri, intre cari se dîce, cà se aflau si opere-le

lui Omeru scrise cu litere de auru. In seclulu siepte, Omaru califulu a lasatu a se aprende faimos'a biblioteca Alexandrina, si cu acést'a a peritu pentru lume cele mai insemnate tesaure.

In midiloculu atâtoru loviri fatali ale sortei in intenereculu desolatoriu, amiculu de scientie, cu anima ansiosa si cu ochiu timidosu cauta in pregiuru, ore unde si dein catrò va se mai resaria lumina, si abia una lampa langeda lumineza de catrà Costantinopole, in resiedenti'a imperatiloru lucescu incà unele ultime scintei ale focului divinu, ruine de cultura se mai vedu incà mai forà poterea reinvierei, si numai cá aratari si semne de epoca de perire. Grecii profundamente cadiuti, vani, liubitori de certa, lasi si corupti, nu lasau nece speranti'a macaru a' unei amelioratiuni consolatorie, si lumea erá constrinsa a asteptá asta amelioratiune dela barbari chiaru. Si intru adeveru asta gloria nobile erá reservata pentru Califulu Arun al-Raschid dein Bagdadu; elu batendu Grecii in a-antea Costantinopolei, a poftitu, cá sei dè copia dein pretiosa-le si eruditele loru manuscripte.

Acesta fapta inalta, o pote alegá ori care musulmanu, cá demna compensare pentru facerea de reu a' lui Omaru la Alexandria. La chiamarea creatória a' lui Al-Raschidu se imple curtea lui de invetiati si poeti, literatur'a incepe a se redicá si a inflorí intre Arabi, si tristele muse-si afla templulu loru in Oriente. In darnu, Carolu si Alfredu in Occidente aspira, cu semtiulu loru inaltu, la asemene gloria; adoperarile loru grandiose se plecà in a-antea tristului destinu; nece una emulatiune nu e in stare a face, cá opulu loru se progreseze, ba nedemnii succesori strica si ceea, ce au facutu eli.

Asfelu nise arata in urma seclulu alu diecelea, in tota turpitudinea superstitiunei, absurditatei, duritatei si ignorantiei. Scientiele suntu ingropate in munastiri, unde se refugisera la calugari, cari nu erau preutii, ci numai custodii loru; artile fromose ingropate sub mass'a diforma a' monumenteloru gotice; starea morale a' societatei miserabile panà la desperare; pretotendeni numai stultitia si pasiuni depravate; asia in câtu tote gratie-le, totu gustulu bunu, tote relatiunile delicate, cari facu si inaltia suavitatea vietiei, tîse parea, cà au fugitu dein societatea omeniloru, spre a se completá cadrulu unui periodu selbatecu si oribile, care nu meritá alta, decâtu cá posteritatea selu insemne cu numele de seclulu de fieru.

Se ne oprimu acì pucintelu, pentru a trece la a' dou'a parte a' recensiunei nostre scurta si rapede, cá si cea de panà acì.

II.

Amu vediutu, cumu Europ'a in seclulu alu diecelea erá adencita in ignorantia si barbaria, dupa ce inca mai in a-ante artile si scientiele pre lungu tempu se pierdusera. Er' acumu se estende asupr'a loru una fatale intunecime de intregi trei secli si mai bene. Se pare, cà ele, scientiele, nu mai aveau de a renasce.

In midiloculu acestei pustietati intense, vedemu pre amabilulu si stralucitulu cavalerismu. Vertutea si insufletîrea a fundatu acestu institutu; noi firesce in aceste dîle de ordine sociale, lu-luàmu dreptu fanatismu; nu mai pucinu inse e adeveru, cà elu in tempulu celei mai selbatece anarchie, erá representantele legei si aparatoriulu celoru mai pretiose drepturi. Are ore-ce incantatoriu, care ne atrage, ne seduce, si ne tiene legati; uitàmu si cà artile s'au departatu, si cà scientiele dormu. Este, cá si candu una radia de civilisatiune ar' strabate lucitória prein noptea universale a' barbariei.

De alaturi cu acestu institutu nasceau trovatorii si cantaretii amorosi, dein toti tempii si la tote popora-le, faptele de eroi si poesi'a suntu nedespartîte. Mus'a loru usiora si simpla canta vertute, bravura, onore, amoru si merite de femei; ea celebreza eroii, ce au trecutu, si insufletiesce pre celi ce venu; si asia mergemu, mergemu catrà lumin'a, ce are se resaria.

Ea in fine resare in seclulu XIV, si se arata in colore de auror'a culturei reinviate; favorite de una multîme de giurustari fericite, radiele ei se desvolta in seclulu XV, brileza splendidu in alu XVI, ajungu meridianulu loru in alu XVII, si implu firmamentulu si lumineza preste intregulu pamentu.

Toscan'a fù tier'a, unde in secl. XIV a inceputu mai antaniu a reinflorí poesi'a. Noi vedemu acì pre Dante divinulu portandu stindartulu. Petrarca si Boccacio-i urmeza si impartiescu cu elu onorea. In acelu tempu si pre acelu pamentu chiaru, resaru si artile fromose, Cimarosa si Giotto restauratorii picturei, devenu fundatorii scolei florentine.

Una coincidentia estraordinaria vene in secl. XV, si ajuta desvoltarea mai rapede a' literaturei si artei. Inca la finitulu seclulu XIV. se perfectionà compasulu, care avea se procure omeniloru noua elemente, si se le deschida noue lumi; dar' totu atunci se inventà prafulu de pusca, care scaimbà tota artea resbelica. Pretotendeni incepusera a se redicá universitati, si una fermentatiune universale mergea, prepará la arte si lumina. Intre multîmea de giurustari favoritorie insc, cari altu felu se unisera spre a incoroná una nesuantia atâtu de nobile, stá fora dubiu mai susu de tote nepretiuit'a inventiune a tiparîului; elu avea se fia sentinel'a perpetua, scutulu potente alu scientieloru, si paladiulu neruinabile alu cunoscentieloru omenesci.

Pre tempulu acest'a succese si Portugesiloru a circumnavigá capulu de Buna-Sperantia, si asfelu a deschide noua cale pentru negotiu, avutîa si gloria; er' scrutatoriulu Columbu nemerì lumea cu pamentu nou si cu doue-dieci de popora necunoscute. Atâte inventiuni noue, trebue se inavutiesca Europ'a cu noue idei, se latiesca imperiulu spiritului, si sborului mentei se dè unu cursu potericu.

In urma mai venì una impregiurare nu mai pucinu decisiva: ocuparea Costantinopolei prein Turci. Curiosa intemplare in istori'a scientieloru si artiloru; ele alungate acumu dein Costantinopole de barbarii inrumpatori, se reintorcu in occidente, de unde cu una milia de ani mai in a-ante trebuira se fuga dein a-antea altoru barbari, si sesi caute refugiulu in Costantinopole. Eruditii greci, câti mai remasera, fugindu dein a-antea Turciloru, au trecutu in Itali'a, si au dusu cu sene ruinele scientiei vechi.

Acésta trasplantare insè a fostu una fericire, cà-ci impulsulu langedu a trasu noua potere dein pamentulu odichnitu, si preste pucinu produse cresceri manose. Si érasi Toscan'a a fostu léganulu noueloru scientie. Onorea se cuvene acì Mediccsciloru, una familia, care prein avutîa si benefaceri a ajunsu la domnia in Florenti'a. Eli au primitu la sene cu tota amicabilitatea pre eruditii fugiti dein Greci'a, si cu tota grigea cultivau artile si scientiele.

Dupa ce seclulu XV aruncase sementi'a la fructe deliciose, incepe seclulu XVI, si stralucesce in cele mai eminenti producte ale geniului omenescu. Acest'a e veculu, unde poesi'a italiana e decorata cu cantecele nemoritoria ale lui Ariosto si Tasso; er' pictur'a imprimata in capii-de-opera de unii Rafael, Michael-Angelo, Titianu, Caracci, Coreggio, si alti artisti una multîme, cari au facutu renumita scol'a loru, si a escitatu admiratiunea a tota lumea. Dein Itali'a, care la inceputu se parea a tiené in esclusiva posesiune tota cultur'a, scientiele si artile se latiescu in masa bogata preste tota Europ'a, si precumu provedenti'a D. dieesca prea de multe ori ne lasa se aflàmu benele in chiaru suferentiele, ce destinulu le tramite asupr'a nostra, asia se intemplà si ací. Resbelele nemicitórie, luptele sangerose, in cari Francii, Germanii si Spaniolii, se sfasiasera una diumetate de seclu pre pamentulu italianu, au avutu celu pucinu resultatulu, cà scientiele si artile s'au trasportatu si in patri'a loru.

Intru acea si acestu fromosu seclu a fostu numai unu preludiu la veculu lui Ludovicu alu XIV, care in unele privintie e cu multu mai escelente decatu celu alaltu, si a' carui fulgore intunecà totu ce a stralucitu mai in a-ante.

Beliduci, poeti, barbati de scientia, filosofi, oratori, scrietori, pictori, architecti, sculptori, tote talentele, arte, maiestria si industria, tote le vedi acì in acel'asi tempu si in cea mai fromosa flore. Atâta splendore de una data, atâtia barbati in tote stadie-le, in tote specialitatile, tî-se parea una preda, una profusiune a' naturei. In midiloculu acestei lumine, care luminá preste tota Europ'a, Franci'a stà la loculu celu mai inaltu, acolo se vede Ludovicu XIV in cerculu maiestatecu, incongiuratu de nemoritori, pre cari cu solicitudine zelosa-i adunase lenga sene. Francesii potu fí superbi la acestu periodu alu istoriei loru.

Cu câtu ne apropiàmu mai tare de dîlele nostre, cu atâtu espunerea nostra ar' trebuí se liè una dimensiune mai mare. Luminele se immultiescu, literatur'a, scientiele, si artile fromose, nu se mai oprescu in posesiunea unui poporu seau a' unei tieri, numai ele penetreza tote tierele, se domesticescu la tote popora-le, cucerescu tota lumea.

Dar' érasi, cu câtu venimu mai aprope de noi, cu atâtu lucrulu ne este mai cunoscutu, revolutiunile, vicendele, progresulu seau decadenti'a

in literatura seau arte, suntu mai multu seau mai pucinu imprese in memori'a toturoru, ele ne suntu mai multu seau mai pucinu cunoscute deja. Asfelu, numai pucine cuvente mai avemu de dîsu. Nu vomu insemná nece macaru numele de literati, docti si eruditi dein cele doua secle prosime trecute, cà-ci cene nui cunosce, seau cene nu le a audîtu de nume macaru?

Atâte ingeniuri fromose, atâta mente inalta, a luminatu si stralucitu in aceste doua secle, in câtu omulu nu scie, la care se ise dè preferenti'a. Unii de sî nu potu disputá glori'a seclului XVII, in câtu pentru artile fromose, afirma totusi, cà in respectulu scientiei proprie, laud'a se cuvene seclului alu XVIII, si facu provocare la progresele in matemateca, fisica, astronomia, medicina, chemia, si istoria naturale, si la inventiunea electrului, galvanismului si impunsului de versatu. Altii dein contra, tote aceste preferentie nu voru a le luá in considerare, prelenga calitatile abominabili, cari dupa parerea loru au formatu caracterulu principale alu acestui periodu, si au causatu caderea gustului, coruptiunea moralului, si restornarea a tote principia-le; eli se provoca la imoralitatea regentiloru, la nerusînarea si infami'a guberneloru, ce au urmatu dupa acestia, si la neresoluteti'a, debilitatea si nulitatea celoru mai tardîe, eli-si dau forti'a a demustrá, cumu in totu tempulu acest'a s'a facutu abusu si batalia de josu de lumina; cumu in tote lucrure-le s'a iucuibatu una degenerare spirituale, si esageratiune condemnabile; cumu doi scrietori renumiti in Franci'a cu deliciulu limbei si fervorea spiritului loru au atrasu potentemente si siau castigatu tota societatea, si unulu ia sedusu ratiunea, celu alaltu ia veninatu ânem'a, si eli in tote acestea vedu acele cause nefericite, ale caroru coincidentie fatali necesariamente ne aru fî aruncatu, dîcu eli, in acelu abisu, unde omenimea tota siar' fî aflatu apunerea.

Grea acusatiune acésta dein urma. Dar' fia ori cumu, lumine-le acestoru doua secle, si ale celoru trecute, mai alesu de candu popora-le, lapedandu vestimentele straine, au inceputu asi imbracá limb'a si literatur'a in vestimentulu nationale, — luminele acestea voru stralucí dein generatiune in generatiune, dein vecu in vecu.

Suptu auspiciulu acestoru lumine, intràmu in seclulu nostru, in seclulu XIX, seclulu luminarei per excelentiam; stele mai fericite se vedu spre cerulu acestui seclu. Scienti'a, cultur'a s'a universalisatu, semne bune se arata dein tote partile. Abisulu, care in seclele trecute potea se fia mormentulu geniului si mentei omenesci, s'a inchisu; tempestatea se departà dein ce in ce, si noi potemu sperá dîle fromóse. Unu capu alu lumei nu mai e departe de celu alaltu; telegrafulu, stradele ferate, au se unesca si se lege intre sene tote partile lumei. Mentea omenesca face minuni. Invetiatii se immultiescu intru unu modu elevatoriu de ânema.

Fia numai, cá se ne potemu ocupá in pace cu sterpirea releloru, ce ne au remasu dein seclele trecute; fia, cá se potemu vindecá ranele, ce prejudecia-le acelor'a au lasatu asupr'a nostra. Fia, cá omulu se cunosca cà e omu, omu nascutu liberu, si nu sclavu: er' popora-le si natiunile se cunosca, cà tote suntu create dela D-dieu, nu pentru a se topí unele intru altele, ci pentru a se conservá pure si independenti, cá totu atâtea parti constitutive ale marei omenimi. Si nemica mai siguru nu ne va duce la acést'a, decâtu cultivarea scientieloru, prein cari omenii se apropia unii de altii, si cultur'a in arte si literatura, prein care omenii devenu mai blandi. Lasati-ne se gustàmu tote aceste daruri pretiose ale cerului; dar' invetiandu dein sperientia, se avemu grige, cá brilanti'a se nu ne orbesca, precumu érasi se ne adoperàmu a departá dela noi acele fantasme stravaganti ale spiritului, cari nu arare ori imbeta si mentea si ratiunea; acést'a vomu poté-o face, deca vomu tiené la relegiune, la moralu, si la bunele moravuri, suptu alu caror'a sacru stindartu potemu fî asecurati de tempestatile secleloru trecute. Atunci apoi forà periclu potemu se gustâmu acele tesaure, ce ne oferesce societatea, ele voru serví numai intru inaintarea benelui patriei, voru conferí la fericirea familiei, si voru fundá meritabil'a gloria pentru fia-care poporu, pentru fia-care natiune, si omenimea se va aflá in paradisu aici pre pamentu.

Asta este chiamarea seclului nostru. Voi invetiati, literati, docti si eruditi in tote scientiele; voi artisti, maiestri, mecanici, negotiatori, economi si industriari; voi filosofi, preuti, medici, cari toti faceti ornamentulu acestui seclu, ascultati vocea seclului lumineloru, si faceti cá pentru cele venitoria abia se remania alta de facutu, decâtu ase bucurá de fructele bene facutorie ale mentei si

spiritului vostru, si se inainteze, se inainteze pană la indefinitu.

Amu dîsu, si ve multiemescu, d-loru, pentru bun'a volientia si patienti'a, cu cari m'ati ascultatu.

(VI.)

FRAGMENTE INEDITE,

de ale lui P. Maioru.

(Continuare dein Nr. XVIII.)

b) Fragmentulu II.

Caput VIII. (sic.)

De augmentanda, et diminuenda significatione Nominum.

1. Nominum substantivorum masc. gen. significatio augmentatur mutando finalem vocalem **u** in **oiu**, ut calu, căloiu (omu omoiu), çapu, çapoiu; caru, caroiu; copilu, copiloiu; lemnu, lemnoiu. Foem. gen. autem, mutando **a** vel **e** in **oe**, ut Fétă, fatóe; muiere, muieróe; épă, epóe; nucă, nucóe, ceteră, ceteróe; vacă, văcoe.

2. Minuitur autem significatio nominum tam adjectivorum, quam substantivorum masc. gen., mutando **u** vel **e** in utiu, vel ișoru, vel elu et selu, vel ioru, vel usu, ut Bunu, bunutiu, vel bunisioru; dulce, dulcutiu; reu, reutiu; frumosu, frumuselu; Omu, omutiu, homuncio; ursu, ursutiu, picioru, piciorusu; iedu, iedutiu; mielu, mielușelu; Fiiu, fiiutiu, (ochiu, ochisoru); sore, sorisoru; frate, fratioru. Foem. generis autem mutando ă vel **e** in utia, vel itia, vel ea, vel ișora, buna, bunutia; rea, reutia, frumósă, frumusea. Fetă, fetutiă, vel fetisoră; muiere, muierutiă. Carte, cărtutiă, vel cărtisóră; Lacrĭmă, lăcrĭmutiă, limbă, limbutiă; mésa, mĕsutiă; pénă, penutiă; Domnă, Domnutiă; vel Domnisóra; cocóna, coconitia.

Dein margine.

u in uçiu.	**a** in ucia.
omu, omuçiu.	Bună, Bunucić.
bunu, bunuçiu.	pénă, penuciă.
reu, reuçiu.	rea, reuciă.
lupu, lupuçiu.	fetă, fĕtucia.
ursu, ursuçiu.	mésă, mesucia.
fiiu, fiiuçiu.	muiere, muierucia.
iedu, ieduçiu.	caldare, caldarucia.
dulce, dulcuçiu.	lacrĭma lacrĭmucia.
mole, molcuçiu.	limba, limbucia.
verde, verduçiu.	Domnă, Domniciă.
cocona, coconicia.	fetisora, domnisoră.
vacă, văcucia.	epsora, panisoră.
scăndură, scănduricia.	soră, sorióră, sorisóră.
vulpe, vulpicia.	frunte, frunticia.
amara, amarucia, ploicia.	cruce, crucicia.
fugare, fugarucia.	cute, cuticia.
Domnutiu vel Domnisoru.	fune, funicia.
	Luntre, luntricia.
u in șelu.	Punte, Punticia.
mielu, mieluselu.	Secure, securicia.
frumosu, frumuselu.	
calu, caluciu, caluselu.	mutando **e** in uciu.
bunisou, lemnisor, tarisor.	berbece, berbecuciu.
binisor, linisor.	frate, frătuciu, frătior.
feciorŭ, feciorasu.	pesce, pescuciu.
vițelusu, mărisoru, vermisoru.	verme, vermuciu.

Minuitur autem significatio nominum, tam adjectivorum quam substantivorum masculini generis, desinentium in **u**, addendo çiu, ut.

Bou, bos, bouciu.
Bunu, bonus, bunuciu.
Calu, equus, căluciu.
Fiiu, filius, fiiuciu.
Iedu, hoedus, ieduçiu.
Lungu, longus, lunguciu.
Lupu, — lupuciu.
Mielu, — mieluciu
Scurtu, brevis, scurtuciu
Ursu, ursus, ursuciu.

Foeminini generis mutando **a** vel **e** in ucia, vel icia.

Amară, amara, amăruçiă.
Bună, bona, bunuçiă.
Fétă, puella, fĕtuciă.
Lacrĭmă, lacryma, lăcrĭmuciă.
Limbă, lingua, limbuçiă.
Mésă, mensa, mĕsuçia.
(Scăndură, asser, scănduriçiă.)
Vacă, vacca, văcuçia.
Sed Domnă, Domina, Domniçiă.
Coconă, Domicella, coconicia.
Scăndura, scanduricia.

Foem. gen. desinentia in **e** mutant **e** in icia.

Cruce, crux, cruciciă.
Cute, cos, cuticiă.
Frunte, frons, tis, frunticia.
Fune, funis, funicia.
Luntre, linter, luntriçia.

Plóe, pluvia, ploicia.
Punte, pons, punticia.
Vulpe, vulpes, vulpicia.
Sed secure, securis, securice.
Muiere, mulier, muierucia.

Caput IX.
De comparationibus.

A primitivo formare comparativum, et superlativum facillimum est. Ad formandum enim comparativum, positivo praeponitur mai, magis, ut bunu, mai bunu; reu, mai reu; latu, mai latu. Ad formandum autem superlativum, praeponitur positivo pre, vel forte, quod denotat valde, ut bunu, pre (bunu) vel forte bunu; reu, pre vel forte reu; latu, pre vel forte latu.

Caput X.
De Pronominibus.

Pronomina sunt alia personalia, possessiva, demonstrativa, interrogativa, relativa, alia impropria.

Declinatio pronominum personalium.

Singulariter.	Singulariter.
N. Io vel Eu, ego.	N. Tu, tu.
G. De mine, mei.	G. De tine, tui.
D. Mie, mihi.	D. Tie, tibi.
A. Me vel pe mine, me.	A. te vel pe tine, te.
Abl. Dela mine, a me.	Abl. Dela tine, a te.
Pluraliter.	**Pluraliter.**
N. Noi, nos.	N. voi, vos.
G. De noi, nostrum.	G. De voi, vestrum
D. Nou'a vel ne	D. vouĭ, vobis.
A. Ne vel pe noi, nos.	A. voi vel pe voi.
Abl. Dela noi, a nobis.	Abl. Dela voi, a vobis.

Singulariter et Pl.

N. caret. G. De sine, sui. D. Șie, sibi. A. Se vel pe sine, se. Abl. Dela sine, a se.

III. Persona.

Singulariter.	Pluraliter.
N. Elu, ille.	N. ei, illi.
G. A-lui, illius.	G. A-lor, illorum.
D. Lui, illi.	D. Loru, illis.
A. Pre-elu, illum.	A. pre ei, illos.
Abl. Dela elu, ab illo	Abl. Dela ei, ab illis
Singulariter.	**Pluraliter.**
N. ea, illa	N. Ele, illae.
G. A-ei, illius.	G. A-lor, illarum.
D. ei, illi.	D. Loru, illis.
A. pre ea, illam.	A. pre ele illas.
Abl. Dela ea. ab illa.	Abl. Dela ele, ab illis.

Nota. Nominativo io et eu utuntur Valachi Trajanae Daciae, inter quos Banatenses usurpant praeterea etiam mi more quorumdam Italorum. Valachi autem Daciae Aurelianae in nominativo usurpant mene; atque ex hoc orti sunt genitivus, Accusativus et Ablativus numeri singularis. Aurelianae Daciae Valachi Accusativo me non utuntur, Veteris Daciae autem vulgus per abusum utrumque simul usurpat, ut Du mĕ pre mine, Duc me. Pariter ne numeri pl. soli veteris Daciae Valachi adhibent, idque vulgus per abusum simul, ut Dă ne nouă, da nobis; ajuta ne pre noi, adjuva nos.

Pronominum Possesivorum.

masc. generis.	Foem. Gen.
N. a meu, meus	N. Amea, mea.
G. de a meu, mei	G. de amea vel mele, meae
D. la a meu, meo	D. La amea, meae.
A. pre a meu, meum.	A. pre a mea, meam
Abl. Dela a meu, a meo.	Abl. Dela a mea, a mea.
Pluraliter.	
N. Amei, mei.	N. Amele, meae.
G. De amei, meorum.	G. De a mele, mearum.
D. la amei, meis.	D. la amele, meis.
A. pre amei, meos	A. Pe amele, meas.
Abl. Dela amei, a meĭs.	Abl. Dela a mele, a meis.

Singulariter.

masc. gen.	Foem. gen.
N. A-tŭu, tuus.	N. a ta, tua.
G. de a tŭu, tui.	G. De a ta vel atale, tuae
D. La atŭu, tuo.	D. La ata, tuae.
A. Pe atŭu, tuum.	A. pre ata, tuam.
Abl. Dela atŭu, a tuo.	Abl. Dela ata, a tua.
Pluraliter.	
N. Atŭi, tui.	N. Atale, tuae.
G. De atŭi, tuorum.	G. De atale, tuarum.
D. La atŭi, tuis.	D. La atale, tuis.
A. pre atŭi, tuos.	A. pre atale, tuas.
Abl. Dela atŭi, a tuis.	Abl. Dela atale, a tuis.

Singulariter.

mas. gen.	Foem. Gen.
N. Asŭu, suus.	N. Asa, sua.
G. De asŭu, sui.	G. De asa vel asale, suae.
D. la asŭu, suo.	D. La asa, suae.
A. pre asŭu, suum.	A. pre asa, suam.
Abl. Dela asŭu, a suo.	Abl. Dela asa, a sua.
Pluraliter.	
N. Asŭi, sui.	N. Asale, suae.
G. De asŭi, suorum.	G. de asale, suarum.
D. La asŭi, suis.	D. La asale, suis.
A. pre a sŭi, suos.	A. pre asale, suas.
Abl. Dela a sŭi, a suis.	Abl. Dela asale, a suis.

Nota. In numero Plur. dicitur: Amele, atale, a sale, pro a mee, atae, asae, interposito **l** ad prohibendum hiatum; pariter in genitivo numeri sing. Caetera, quae de his dicenda forent, in Syntaxi tractabimus.

A mea secundum indolem Valachicae linguae pronunciari deberet a-me-ă; sed ad prohibendum hiatum et quia ambae vocales **e** et **a** concurrerent, placuit majoribus ex **e** et **a** efficere diphtongum ea, inde profertur a-mea, ita ut vix audiatur **e**. In Genitivo dissolvitur diphthongus, proinde ex diphthongo ea fiunt duae syllabae, e–a.

Amea, deberat juxta indolem valachicae linguae pronunciari A–me–ă; sed propter euphoniam, placuit ă mutare in **a**, et ex **e** et **a** efficere diphthongum, ut A–mea. In plurali dissolvitur diphthongus, reditque ad primigenium statum A–me–ă, ă mutatur more solito in plurali in e, et fit A-me-e, sed ad prohibendum hiatum interponitur **l**, ut a-me-le.

In Genit. sing. et Dat. similiter redit ad primigenium statum a–me-ă, proinde ad prohibendum hiatum interponi debet **l**, sed quoniam ă non recipit interpositionem **l**, ă mutatum est in **e**, sicque latinizatus est hic Genitivus, et Dativus, nisi quod Valachi interjiciant **l**, non ferentes hiatum, quem Latini tolerant, in meae.

Singulariter.

masc. gen.	gen. foem.
N. anostru, noster	N. anostră, nostra.
G. de anostru, nostri.	G. De anostră, nostrae.
D. la anostru, nostro.	D. La anostră, nostrae.
A. Pe anostru, nostrum.	A. pre anostră, nostram.
Abl. dela anostru, a nostro.	Abl. Dela anostră, a nostra.

Pluraliter.

N. anostri, nostri.	N. anostre, nostrae.
G. de anostri, nostrorum	G. De anostre, nostrarum
D. La anostri, nostris.	D. La anostre, nostris.
A. pe anostri, nostros.	A. Pre anostre, nostris.
Abl. dela anostri, a nostris.	Abl. Dela anostre, a nostris.

Singulariter.

N. avostru, vester.	N. a vostra, vestra.
G. de avostru, vestri.	G. De avostră, vestrae.
D. La avostru, vestro.	D. la avostră, vestrae.
A Pre avostru, vestrum	A. Pre avostră, vestram
Abl. Dela avostru, a– vestro.	Abl. Dela avostră, a vestra.

Pluraliter.

N. a vostri, vestri.	N. a vostre, vestrae.
G. De avostri, vestrorum.	G. De avostre, vestrarum.
D. la avostri, vestris.	D. La avóstre, vestris.
A. Pre avostri, vestros.	A. Pre avóstre, vestras.
Abl. Dela avostri, a vestris.	Abl. Dela avostre, a vestris.

De Pronominibus Demonstrativis.

Singulariter.

masc. gen.	Foem. gen.
N. Aquestu, iste.	N. aquésta, ista.
G. Aquestui, istius.	G. aquestei, istius.
D. Aquestui, isti.	D. aquestei, isti.
A. Pre aquestu, istum.	A. Pre aquesta, istam.
Abl. Dela aquestu, ab isto.	Abl. delaAquésta, ab ista.

Pluraliter.

N. aquesti, isti.	N. aquéste, istae.
G. aquestor, istorum.	G. aquestor, istarum.
D. aquestor, istis.	D. aquestor, istis.
A. pre aquesti, istos.	A. pre aquéste, istas.
Abl. dela aquesti, ab istis.	Abl. dela aquéste, ab istis.

Singulariter.

masc. gen.	Foem. gen.
N. aquelu, ille.	N. aquéa, illa.
G. aquelui, illius.	G. a aquei, illius.
D. aquelui, illi.	D. aquei, illi.
A. pre aquelu, illum.	A. pre aquéia, illam.
Abl. Dela aquelu, ab illo.	Abl. dela aquéia, ab illa.

Pluraliter.

N. aquei, illi.	N. aquele, illae.
G. a aquelor, illorum.	G. a aquelor, illarum.
D. aquelor, illorum. (sic)	D. aquelor, illis.
A. pre aquei, illos.	A. pre aquele, illas,
Abl. dela aquei, ab illis.	Abl. dela aquele, ab illis.

Aquéa in numero pl. dicitur aquele, pro aquee, reciprendo **l**, ad prohibendum hiatum. Aquelu, dicitur etiam quelu, quod eodem modo declinatur. Pariter declinantur aquestas, aquéstas, hic idem, haec eadem.

	Foem.	Pl.
N. Aquestus,	aquéstas,	aquestes.
G. A-aquestuis,	a-aquesteias,	A-aquestoras.
D. aquestuis,	aquesteias	
Pl. aquestias.		

aquelasi, aquéasi, ille idem, illa eadem. Insumi, ipsemet vel ego ipse, insuti, tu ipse; insusi, ille ipse; Insămi, ego ipsa, insăti, tu ipsa; insăsi, illa ipsa, sunt indeclinabilia, dum veo adhibentur pronomina personalia, eu, tu, elu, ut eu insumi, tu

insuti, el **insusi; noi insine**, voi insivŏ, ei insusi, sola pronomina personalia declinantur. Componitur autem hoc pronomen ex esso, essa, italico, et mi, ti, si.

De Pronominibus Interrogativis.

Pronomina interrogativa sunt quare, quare vel quarea, quis, quae. Quine, quis; (orequine, aliquis) orequine, aliquis; oriquine, et oriquare vel veriquine et veriquare quicunque; oréquare quidam; fiequine, quivis, fiaquare, quilibet.

Singulariter.

masc. gen.	Foem. gen.
N. quare, quis.	N. quare (vel quarea) quae
G. a quărui, cujus.	G. A quărei, cujus.
D. quărui, cui.	D. quărei, cui.
A. pre quare, quem.	A. pe quare, quam.
Abl. dela quare, aquo.	Abl. dela quare, aqua.

Pluraliter.

N. Quarii, qui.	N. quare, quae.
G. a quăror, quorum.	G. a quăror, quarum.
D. quăror, quibus.	D. quaror, quibus.
A. pe quarii, quos.	A. pe quare, quas.
Abl. dela quarii, aquibus.	Abl. dela quare, aquibus.

Singulariter.

N. quine, quis.	A. pe quine, quem.
G. a cui, cujus.	Abl. dela quine, a quo.
D. cui, cui.	

Pluralem recipit pronominis quare. Ac sic declinantur etiam reliqua, i. e. orequare, fiequare, sicut quare; oriquine autem, et fiequine, sicut quine.

De Pronominibus relativis.

Pronomina relativa sunt quare, qui, quare et que; hoc apud Valachos Aurelianae Daciae dicitur qui, utrumque generis masc. et foem. Mea opinione deberet, dum antecedens est gen. masc. dici qui, dum foeminini, que, quamquam apud Italos che, et apud Gallos qui, quae idem denotant, usurpentur in gen. et masc. et foem. Apud omnes autem est indeclinabile.

De Pronominibus impropriis.

Pronomina impropria sunt: altu, alta, alter, altera; un, una vel **o**, quidam quaedam; nime vel nemene. Sicque diclinantur.

Singulariter.

masc.	Foem. gen.
N. altu, alter.	N. altă, altera
G. a-altui, alterius.	G. a-altei, alterius.
D. altui, alteri.	D. altei, alteri.
A. pre altu, alterum.	A. pre altă, alteram.
Abl. dela altu, ab altero.	Abl. dela alta, ab altera.

Pluraliter

N. Alti.	N. Alte.
G. a-altor.	G. a-altor.
D. altor.	D. altor.
A. pre alti.	A. pre alte.
Abl. dela alti.	Abl. dela alte.

Singulariter.

masc. gen.	foem. gen.
N. un, quidam	N. ună vel o, quaedam
G. a-unui, cujusdam	G. a-unei, cujusdam;
D. unui, cuidam	D. unei, cuidam.
A. un, vel pre un, quemdam	A. o (vel pre o) quandam
Abl. dela-un, a quodam.	Abl. dela ună vel o, a quadam.

Pluraliter.

N. uni, quidam	N. unele, quaedam.
G. a-unor, quorumdam	G. a-unor, quarumdam
D. unor, quibusdam.	D. unor, quibusdam.
A. pre-uni, quosdam.	A. unele, quasdam.
Abl. dela-uni, a quibusdam	Abl. dela unele, a quibusdam.

Una vel o, in num. plur. recipit **l** ad prohibendum hiatum, hinc dicitur unele pro unee, pro inde **l** non est articulus.

Singulariter.

N. Nime vel nemene, nemo.
G. a-nemerui vel a-nemenui, neminis.
D. Nemenui, vel nemerui, nemini.
A. pre Nemeni vel nemene, neminem.
Abl. dela nime vel nemene, a nemine.

Plurali caret.

Nota. tot et tótă, omnis, nom. pl. habet toti, et tote, omnes. In plurali sic declinantur.

masc.	Foem. gen.
N. toti, omnes.	N. tote, omnes.
G. a-tuturor, omnium.	G. a-tuturor, omnium.
D. tuturor, omnibus	D. tuturor, omnibus.
A. pre-toti, omnes.	A. pre-tote, omnes.
Abl. dela-toti.	Abl. dela-tote, ab omnibus.

In singulari non debet declinari, dicitur tamen cu totului tot, omnino, ubi exprimitur genit. Item de tot omul, viritim, sive a quovis homine. Sed loco tot substitui solet, fiequare, quivis. Gen. a-fiaquărui cujusvis. dat. fiequărui, cuivis. Accusat. pre fiequare, quemvis. Abl. dela fiequare, a quovis.

Quătu, vel quăntu, quot, in num. sing. est indeclinabile, in pl. sic declinatur.

Singulariter (sic)

masc. gen.	foem. gen.
N. quatu vel quantu (sic) quot.	N. quăte vel quănte.
G. a-quător.	G. a-quător.
D. quător.	D quător.
A. pre quăti.	A. pre quate.
Abl. dela quăti	Abl. dela quate.

Tunu, tono, tunai, tunatu.
Tornu, redeo, vomo, infundo.
Taiu, scindo, tăiai, tăiatu.
Ţipu, projicio, ţipai, ţipatu.
Trieru, trituro, trierai, trieratu.
Ţuturu, vellico crines verticis alicujus, ţuţurai.
Tocu, pulso simandrum, tocai, tocatu.
Tremuru, tremo, tremurai, tremuratu.
Turbu, rabidus fio, turbai, turbatu.
Turburu, turbo, turburai, turburatu.
Tardiu, moror, tardiai, tardiatu.
Tempinu, occurro, obviam eo, tempinai.
Tunecu, obscuro, tenebris obvolvo.
Ţĕrînu, frio, in pulverem converto, ţĕrînai.
Teşcu, decipio, tescai, tescatu.
Vaetu, lamentor. Vaetu, ejulo, văetai, vagio.
Vărgu, varium dissimilem facio, vărgai.
Vĕru, aestatem ago, vĕrai, vĕratu.
Vatîmu, laedo, occido.
Versu, fundo, effundo, is, vomo.
Undu, eferbeo, undai, undatu.
Urlu, ululo, urlai, urlatu.
Uitu, act. obliviscor, uitai, uitatu.
Uitu me recipr. intueor, me uitai, uitatu.
Udu, udum, madidum reddo, udai, udatu.
Urdinu, ultro citroque meo, habeo diaraeam, urdinai, urdinatu.
Usturu, ustulo, vel potius dolorem similem ei, qui ex ustione proficiscitur, causo, usturai, usturatu.
Urcu, ascendo, urcai, urcatu.
Vĕnu, venor, vĕnai, vĕnatu.
Uru, peroro, urai, uratu.
Vĕnturu, ventilo, vĕnturai, vĕnturatu.
Vindecu, sano, vindecai, vindecatu.
Vîrtoşu, induro, vîrtoşai, vîrtoşatu.
Visu, somnio, visai, visatu.
Urmu, sequor, imitor, urmai, urmatu.
Uscu, exsico, uscai, uscatu.
Uşuru, praesto labores titulo usurae, uşurai, uşuratu.
Uşoru, (sublevo) exonero, uşorai, uşoratu.
Volbu, fixis oculis intueor, volbai, volbatu.
Văpăiu, inflammor, văpăiai.
Veninu, veneno, veninai, veninatu.

Nota. Cu acestea se termina fragmentele gramaticali, cari noi cu tota esactitatea le amu decopiatu aici dupre originale-le msu alu Autoriului, ce se afla in man'a nostra. Er' deca nu amu omisu nemica, nece macaru cele sterse seau trasa cu cruce, caus'a a fostu cá nu cumu vá se mai venimu in prepusu, cà amu ascunsu ceva dein elaboratele gramaticali ale illustrelui autoriu, dein câte se aflau la noi inca nepublicate. Cele alalte de alta natura, ce mai avemu la noi, inca le vomu publicá la ordinea sa.

NOTITIE DIVERSE.

— Se scria in Federatiune: cà in Ungari'a, comitatulu Zala, in apropiare de Lendva-de-diosu, unu omu arandu aflà una urna cu vreo 1000 de bani de auru si de argentu, cu mai multe ânele si braciaria. Pre unu exemplariu, ce s'a tramisu la Bud'a, de una parte se vede scriptiunea: IMP. CAES. C. VIB. VOLVSIANO AVG., er' pre cea alata: PIETAS AVGG., si figur'a unei vergure vestali in a-antea unui altariu sacrificandu. Volusianu tata cu fetioru au imperatîtu in doi ani: 252 si 253 dupa Chr. Numele celui de antaniu erá: C. Vibius Afinius Gallus Trebonianus Veldumnianus Volusianus. Se pare, cà si pre atunci omenii puneau mare momentu pre nume multe si titule lunge.

— Mai de-una-di, foiele dein Romani'a si dupa ele cele alalte romanesci, scrieau: Cà vaporulu francescu Magicien aduse nu demultu la Galati mai multe pietre cu inscriptiuni latine, aflate intre Macinu si Chirsov'a; si adaugu: Cà inca in a-ante de 6 ani s'au aflatu totu acolo, la satulu Igliti'a, siepte pietre cu asemeni inscriptiuni, dein a caror'a inscriptiune s'a constatatu, cà vechi'a cetate Trosmis ar' fi fostu asiediata la ruinele dein satulu numitu. Una impregiurare se dîce curiosa, cà dein cele 7 pietre aflate acumu 6 ani, cinci spunu se fia redicate de catrà senatulu de Trosmis (ordo Troesmensium), er' dein ceste aflate acum'a nece una nu amentescu acestu municipiu. De unde se nasce intrebarea, deca si acesta mai de curundu provenu totu deintru unu locu cu cele mai demultu. Inse intru amendoue, se face amentire de legiunea V. Macedonica, de care se scie, cà mai tardîu (dupa esîrea dein Daci'a vechia sub Aurelianu) a statiunatu in derept'a dunarei. Dein acelesi pietre se cunosce, cà acolo a statiunatu si legiunea XII fulminatrix. Corespundentele crede a fi de doritu, cá se se liè copia depre aceste inscriptiuni, in a-ante de a se tramite in Franci'a, si a se comunicá Societatei academice dein Roman'a. Ceea ce si noi amu dori.

— De indereptatu in Nru trecutu: pag. 350 col. 2 lin. 13: ANDREIANA; — p. 352 lin. ult. coupare in locu de conpare; — p. 360, col. 2, lin. 25: aedificiis.

Nr. XX. si ultimu dein a. c. va aparé in 25. Nov. v.

Editoriu: T. CIPARIU. Imprimeri'a SAM. FILTSCH in Sabiniu.